

**Anlamı, Keyfiyeti ve İşlevi Bakımından Hz. Peygamber'e Salavat
Getirme Hakkında Bir Değerlendirme**
*An Evaluation About Bringing Salawat to the Prophet in terms of Meaning, Form
and Function*

Serkan BAŞARAN

Öğr. Gör., Bursa Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis Ana Bilim Dalı
Lecturer Dr., Bursa Uludağ University, Faculty of Divinity, Department of Hadith
Bursa, Turkey
sbasaran@uludag.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-9948-1822>

Makale Bilgisi/ Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 16 Ağustos / August 2019

Kabul Tarihi / Accepted: 23 Eylül / September 2019

Yayın Tarihi / Published: 15 Aralık / December 2019

Cilt / Volume: 10 Sayı / Issue: 23 Sayfa / Pages: 747-778

Atıf / Cite as: Başaran, Serkan. "Anlamı, Keyfiyeti ve İşlevi Bakımından Hz. Peygamber'e Salavat Getirme Hakkında Bir Değerlendirme [*An Evaluation About Bringing Salawat to the Prophet in terms of Meaning, Form and Function*]". Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi – Şırnak University Journal of Divinity Faculty 10/23 (December 2019): 747-778.

<https://doi.org/10.35415/sirnakifd.618578>

Copyright © Published by Şırnak Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Şırnak, Türkiye (Şırnak University, Faculty of Divinity, Şırnak, 73000 Turkey).

Öz

Hız. Peygamber'e salavat getirmek, sünnetin teşvik ettiği, gelenekselleşmiş bir uygulamadır. Nitekim İslam coğrafyasına bakıldığında salavat pratiğinin geniş bir çerçeveye yayıldığı, ferdî veya sosyal birçok etkinliğin parçası kılınarak bir tür Hz. Peygamber ile ünsiyet kurmanın vasıtası kabul edildiği görülmektedir. Esasen Hz. Peygamber yer ve zaman kaydı koymaksızın getirilecek her bir salavatın kendisine arz edileceğini haber vererek bu bilinci ümmetine bizzat kendisi telkin etmiştir. Söz konusu geleneğin böyle bir algıyla biçimlenip yaygınlık kazanması, salavatın Hz. Peygamber'e duyulan sevginin bir tezahürü görülmesiyle de ilgilidir. Zira Allah sevgisi ve peygamber sevgisi bütün sevgilerden daha güçlü hissedilmesi istenen birer mükellefiyet olup Allah sevgisi bağlamında zikrin gördüğü işlevi peygamber sevgisi bağlamında salavat görmektedir.

Diğer taraftan salavata sadece sembolik değer atfedip uygulamaya bunun ötesinde anlamlar yüklemeyi yanlış görenler de bulunmaktadır. Bu yaklaşıma göre şimdiki haliyle salavat geleneği, kişiyi atalete ve asıl sorumluluklarını ihmale sevk eden bir yapıdadır. Ülkemizde yapılan bazı çalışmalarda "salât" kelimesine bilinen anlamlarından farklı olarak yardım, destek, görev ve sorumluluk gibi anlamlar verilmesi de bu algıyı destekler niteliktedir. Kanaatimizce bu yaklaşım, çokça salavat getirmeyi şekli yönüyle değerlendirmekte, uygulamanın Hz. Peygamber sevgisi üreten işlevini göz ardı etmektedir. Bu makale salavatın şerî naslarla ortaya çıkan anlamını, keyfiyetini ve işlevini tespit etmeyi; bu bağlamda ortaya çıkan uygulama biçimlerinin sünnete uygun olup olmadığını ele almayı, ayrıca konu hakkında yapılan bazı güncel çalışma ve eleştirileri de değerlendirmeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Salavat, Hz. Peygamber, Zikir, Sevgi.

Abstract

To recite the salawat when the name of the prophet is being heard is an encouraged act according to the Sunnah and has become a strong tradition in Islam. The act of salawat has reached far and wide in the islamic world and has become a part of every social and individual activity as a way of interacting with the Prophet (pbuh). The foundation of the Salawat has been laid by the teaching of the Prophet(pbuh) that every salawat will reach and be known to him without a matter of time or place.

However there is a group of people who have given the salawat only a symbolic meaning and have denied any other significance this has been given to it. They argue that any other interpretation of the salawat has lead to negligence and inertia. While this opinion has been backed up by research through giving 'Salat' another meaning than familiar like service, pursuit and responsibility, it does not encompass the passion and the emotion that the salawat generates and produces. This paper will look at the original meaning of the salawat as is defined by the Quran and Sunnah, furthermore it will analyse the extend that the salawat follows the Sunnah as it is and has been conducted, and the critique that has been made to the way it has been implemented.

Keywords: Hadith, Salawat, The Prophet, Rememberence, Passion.

Extended Abstract

The use and meaning of every term and word has various roots. these roots are based on the first meaning that a word has been given, the idiom meaning of a word or the meaning that has been given to a word by a particular group like religion or a social construct. The meaning of the word 'Salat' has both an lingual meaning as well as a religious meaning. The lingual meaning of the word 'Salat' is ennoblement and request, The religious meaning of the word 'Salat' has two meanings the first one being prayer and the second one the recitation of the words 'Allahumme salli ala Muhammed, Sallallahu Aleyhi ve Sellem etc.'" after the name of the Prophet Muhammad has been heard out of ennoblement of the Prophet Muhammad in a particular way. According to these meanings we can conclude that the religious meaning of the word 'Salat' is a particular act of ennoblement defined by the Quran and the Sunnah, which can only be known by studying the details that can be found in the Quran and the Sunnah.

In some studies conducted in Turkey we see that the meaning of the word 'Salat' has been defined by the words "aid, pursuit, responsibility", these meanings have been used for the word 'Salat' as if it were the original lingual meaning, while these meanings are particular for the use of the word according to Allah and the angels. In this way these studies have wrongly defined this word and have tried to deprive the religiously given meaning of ennoblement of this word.

The religious meaning of ennoblement of the word particular to the Prophet, has been given in surah Al-Ahzab "O those who believe recite the salat to the Prophet". There is no doubt that the arabs of that time knew what the meaning of this word was, but they did not know how to perform the ennoblement that this word conveys. Therefore they asked the Prophet "Allah orders us to perform an ennoblement to you, tell us how to perform this act." and the Prophet replied "say Allahumme Salli Ala Muhammad" in this way has the Prophet defined the religious meaning of this word to the Sahaba and to those that came after them until our times.

In times the wordings and the amount of the salavat may have been changed by the changing times and cultures the muslims have formed, every culture has conducted the recitation of the salat in different ways and times. But these changes have never causes a deviation of the religious meaning of ennoblement given by the Quran and Sunnah and therefore should not be seen as a diverge from the meaning intended.

Likewise the Prophet has never limited the number of the salat, in fact he has encouraged by saying 'Multiply the salavat' in order to extend the number the sahaba used to say. The Prophet has also encouraged the saying of the salat by different means, for example he has said in one of his hadith:"whoever recites one salat to me, Allah will do tenfold of what he has done for him.". in the light of these hadith we can say that the Prophet

has not intended to limit the salat, therefore the multiplications of the salat in our culture should not be frowned upon either and should be encouraged.

The multiplication of the salat can and should be used with the knowledge that every salat will reach, be known and be replied by the Prophet in order to accumulate the love one feels for the Prophet. In this way one will be able to accomplish the order of Allah to love the Prophets "Say, (O muhammad) "if your fathers, your sons, your brothers, your wives , your relatives, with which you have obtained commerce wherein you fear decline, and dwellings with which you are pleased are more beloved to you than Allah and his messenger and jihad in his cause, then wait until allah executes His command. And Allah does not guide the defiantly the disobedient people."(Taubah 9/24) the means by which we are able to love Allah and the Prophet have been given to us, these are the recitation and remembrance of the Quran, The names of Allah and the salat. The multiplication of the recitation of these words will lead to the accumulation of the love which is required to be loved by Allah and his messenger. The salat should therefore never be deprived of the religious meaning by giving it a meaning not intended by Allah, even if the meaning is lingually correct.

GİRİŞ

Müslüman toplumların manevi dünyalarında gelenek olarak sürdürdükleri dinî uygulamalar önemli bir yer tutar. Kandil kutlamaları, Ramazan ayında mukabele ve çeşitli münasebetlerle mevlit okutma bu tür uygulamaların en bilinenleridir. Bakıldığında zamanla farklı şekil ve detaylar kazanan bu tür uygulamaların temelinde, nasların doğrudan veya dolaylı bir biçimde teşvik ettiği bazı amellerin bulunduğu görülür. Hz. Peygamber'e salavat getirmek de bu tür uygulamalardan biridir. Hz. Peygamber'in adı anıldığında bir kez söylenen salavat bazen tesbih, zikir-matik vb. araçlar yardımıyla çok sayılarda da yapılabilmektedir. Zamanla ortaya çıkan çeşitli uzunluklardaki salavat metinlerinin, belli sayılar gözetilerek dinî veya dünyevî maksatlara ulaşma gayesiyle okunması da bu gelenek içersinde yer alan bir uygulamadır.

Zaman, mekan ve sayı tahdidi konulmadan teşvik edilen, ayrıca Hz. Peygamber'e arz edildiği bilinciyle getirilmesi istenen salavatlar, tıpkı Allah Teâlâ'nın çokça zikretmesi gibi bir durum ortaya çıkarmaktadır. Şurası unutulmamalıdır ki Allah Teâlâ'yı çokça zikretmek gibi çokça salavat getirmek de sadece sayısal niteliği olan, duygudan yoksun bir eylem değil, bilakis anılan zâta ait duygusal gelişimin hedeflendiği, yani hatırdan bulundurma, yakınlık, ünsiyet, sevgi gibi hisler üreten bir davranıştır. Uygulamaya ait bu boyutun iyi anlaşılması, tam ve doğru bir salavat tasavvuru için gereklidir. Aksi takdirde salavat geleneği hakkında yanlış hükümler üretilebilecektir. Nitekim son zamanlarda ülkemizde yapılan bazı yorum ve çalışmalarda "salât" kelimesine bilinen anlamlarından farklı olarak yardım, destek, görev ve sorumluluk gibi anlamlar verilmektedir. Buna göre salavat, Hz. Peygamber'in adı anıldığında söylenen birtakım cümlelerin olmanın ötesinde esasen İslam dinini desteklemek, görev ve sorumlu-

luk yüklenmek gibi anlamlara gelmektedir. Bu yaklaşıma göre öteden beri bilinen haliyle salavat, sadece sembolik bir anlam ifade eder ve salavatla çokça meşgul olma bir tür atalet durumuna yol açmakta ve mükellefi asıl sorumluluklarından uzaklaştırmaktadır. Konunun bir bütünlük içerisinde anlaşılması bakımından öncelikle salat kelimesinin anlamının ele alınması faydalı olacaktır.

1. SALÂT KELİMESİNİN ANLAMI

Bu başlık altında kelimenin semantik tahliline dair detaylara¹ girilmeyecek sadece şerî anlamları üzerinde durulacaktır. Daha sonra ayrı bir başlık altında ülkemizde yapılan bazı araştırma ve yorumlarda salat kelimesine verilen yardım etmek, desteklemek, görev ve sorumluluk gibi anlamlar ele alınacaktır

1.1. Salât Kelimesinin Şerî Anlamı

Her lafzın anlamıyla buluşması, kullanılması ve anlaşılması bir takım ilkeler çerçevesinde cereyan eder. Bu bağlamda bir lafzın bir anlama tahsisi vaz' ile gerçekleşir ve kelime, ancak vaz' eyleminde bulunan yani ilk isimlendirmeyi yapan faile göre lügavî, şerî, örfî, ıstilahî gibi çeşitli kategorilerde hakiki anlamlar kazanır. Kelime lüğavi, şerî, örfî ve ıstilahî kategorilerin her birinde yeniden bir vaz' eylemi, yani isimlendirme olduğundan bunlar arasında mecaz ilişkisi aranmaz. Vaz'a konu olan lafzın herhangi biri tarafından telaffuz edilmesi ise "istimal" olarak adlandırılır. Bir kelime istimal edildiğinde mezkur sayıdaki hakiki anlamlardan veya sayısız mecazi anlamlardan birine gelecek şekilde kullanılmış olabilir. İşte muhatabın duyduğu veya okuduğu herhangi bir lafzı, muhtemel bu anlamlardan birine yormasına "hamletme" denilir.² Ne var ki lafza ait anlamlardan birini tercih etmek olan hamletme, muhatabın bağımsız yorumuyla değil, istimal ile ortaya çıkan muhtelif karinelerin dikkate alınıp sözün sahibinin kelimeyi hakiki veya mecazi anlam kategorilerinden hangisinde kullandığını tespitle olur. Ayrıca herhangi bir kelimenin anlamı tespit edilmeye çalışılırken kaynaklarda verilen bilgilerin de bu çerçeveyi esas aldıkları unutulmamalıdır. Buralarda görülen farklı yorum ve yaklaşımların ise yine bu çerçevede kalan müellif tercihlerinden kaynaklandığının bilinmesi gerekir. Aksi taktirde bu eserlerde verilen bilgilerin doğru tasnif edilip

¹ Bk. Tehânevî, Muhammed Ali, *Mevsûatü keşşâfi ıstılâhâtî'l-fünûn ve'l-ulûm* (Beyrût: Mektebetu Lübnân, 1996), 2: 1081-87.

² İbrahim Özdemir, *İslam Düşüncesinde Dil ve Varlık Vaz' İlminin Temel Meseleleri* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2006), 59-65.

gerektiği gibi değerlendirilmesi güçleşecek, ele alınan konu hakkında kavram kargaşası yaşanması kaçınılmaz olacaktır.

Bu çerçevede salât (صلاة) kelimesinin, biri lügavî diğeri şerî olmak üzere iki anlamda vaz' edildiği görülür. Kelimenin lügavî anlamları dua ve ta'zim,³ şerî anlamı ise namaz ve Hz. Peygamber'in adının anıldığında "Allahümme salli alâ Muhammed, sallallahu aleyhi ve sellem vb. ifadelerin söylenilmesidir.⁴ Bu anlamıyla kelime Hz. Peygamber'in hususî bir biçimde yüceltilmesini ifade eder.⁵ Şârî'nin hitabıyla ilk defa bu anlamda istimal edilen salât kelimesi aynı zekat, riba, savm vb. lafızlarda olduğu gibi mücmel bir yapı arz etmiş,⁶ Hz. Peygamber'in sözlü ve fiilî açıklamalarıyla anlaşılır olmuştur. Buna göre salât her iki şerî anlamıyla da zamanı ve keyfiyeti Şârî tarafından belirlenmiş, farziyeti⁷ ayetle sabit, detayları ancak sünnet üzerinden öğrenilen özel bir tazimi ifade eder ve ancak Şârî tarafından belirlenen biçimiyle yerine getirilmesi ile şerî anlamda gerçekleşir.

Ne var ki salât lafzının Kur'an'daki bir istimalinin yol açtığı ışkâl kelime hakkında farklı yorumların yapılmasına sebep olmuştur. Söz konusu ışkâl, kelimenin aynı cümlede hem Allah Teâlâ'ya hem de meleklerle isnad edilmesinden kaynaklanmaktadır. İlgili ayetler şu şekildedir:

هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا

"O, sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için size merhamet eden; melekleri de sizin için bağışlanma dileyendir. Allah mü'minlere çok merhamet edendir."(el-Ahzâb 33/43)

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

"Allah ve melekleri peygambere salât ediyorlar. Ey iman edenler! Siz de ona salât edin ve onu tam bir teslimiyetle selâmlayın"(el-Ahzâb 33/56)

³ Ebu'l-Fazl Cemâlüddîn el-Misrî İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab* (Beyrut: Müesseseti'l-A'lem li'l-Matbuât, 2005), 1: 2230-2232; Muhammed Murtazâ el-Huseynî ez-Zebidî, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs* (Kuveyt: Turâsi'l-Arabî, 2001), 38: 437; Ebi Musa Muhammed b. Ebi Bekr b. Ebi İsa el-Medenî el-İsfahani, *Mecmu'u'l-muğis fi garibi'l-Kur'ani ve'l-hadis* (Cidde: Daru'l-Medenî, 1986), 2: 281-290; 349; Seyyid Şerif Cürçânî, *et-Ta'rîfât* (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1995), 114; Ebu'l-Bekâ Eyyûb bin Mûsâ el-Huseynî, *el-Külliyât* (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1998), 552-555.

⁴ Cürçânî, *et-Ta'rîfât*, 1995), 114; Ebu'l-Bekâ, *el-Külliyât*, 552-555.

⁵ Bk. İsfahani, *Mecmu'u'l-Muğis*, 2: 281-290.

⁶ Bk. Ahmed b. Ali er-Râzî el-Cessâs, *el-Fusul fi'l-usûl* (Kuveyt: Dâirerü'l-Evkâf el-Kuveytiyye, 1994), 1: 65-69.

⁷ Namazın farz olduğu zaten bilinmektedir. Salavât'ın farziyeti ise yine ayetle bilinmekle beraber konunun tartışılan tarafı; bunun ömürde bir defalık bir farz mı, yoksa Hz. Peygamber'in adının anıldığı her defası için yerine getirilecek bir farz mı olduğudur. Bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Kurtubî, *el-Câmi li ahkâmi'l-Kur'an* (Kâhire: Dâru'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1964), 14: 233.

Her iki ayette de salât kelimesi, fiil formunda, hem kendisine dua edilen Allah Teâlâ'ya hem de dua eden konumundaki meleklerle isnad edilmiştir. Bu da bir kelimenin aynı anda farklı iki manaya gelmesi demektir ki izahı gereken bir durumdur. Klasik kaynaklarda konu hakkında temel iki yaklaşım bulunmaktadır. Birincisi, müşterek lafızların aynı cümlede farklı iki anlama gelecek şekilde veya bir kelimenin aynı cümlede hem hakikî hem de mecazî anlamda kullanılmasının caiz olduğu şeklindeki görüştür.⁸ Müfessirlerin kahir ekseriyeti söz konusu ayetlerin izahını yaparken bu görüş doğrultusunda açıklamalar yapmışlardır. Buna göre salât kelimesi Allah Teâlâ için mağfiret, merhamet etme, övme; melekler için ise istiğfar etme anlamındadır. Kelimenin bu şekilde açıklanması, Mücahid (103/721), Mukatil b. Süleyman (150/767) gibi erken dönemlerde yaşamış alimlere ait eserlerde görülmektedir.⁹

İkinci yaklaşım ise aksi yönde bir karine bulunmadıkça lafzın hakiki anlama hamledileceği kaidelerini esas alır. Buna göre salât kelimesi müşterek bir lafız olarak değil, lügavî veya şerî anlamlarından biri üzerinden hem Allah Teâlâ'nın hem de meleklerin Hz. Peygamberi yüceltmesi veya değer vermesi gibi ortak bir anlama hamledilmelidir.

Ayetlerin izahında her iki yaklaşımı cem eden müfessirler de bulunmaktadır. Bunlardan Fahreddin Razî (606/1210), ilk yaklaşımı İmam Şafi'ye nispet edildiğini belirtmiş ve bunun makul bir yorum olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca o, ikinci yaklaşımın da düşünülebileceğini, bu durumda fiilin, Allah Teâlâ'nın rahmet etmesi ve meleklerin istiğfar dilemeleri bağlamında "inayet" yani merhamet gösterilen ve bağışlanması istenen kişiye değer verme ve ilgi gösterme gibi ortak bir anlama geleceğini belirtmiştir.¹⁰ Dolayısıyla ayette Hz. Peygamber'in mele-i a'lâ da sahip olduğu değer sebebiyle yüceltiği haber verilmekte, müminlerden de bu bilinçle melekleri örnek alıp aynı şekilde Hz. Peygamber'i yüceltmeleri istenmektedir.¹¹

Kur'an'ı özellikle dilsel özellikleri bağlamında değerlendiren Ebussuûd Efendi (982/1574) de söz konusu ayeti açıklarken Razî'ye benzer bir yaklaşımla Allah Teâlâ'nın ve meleklerin salât etmesini, Hz. Peygamber'in fay-

⁸ Bk. Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, *el-Müstasfâ* (Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1993), 241; Ebu'l-Hasen Ali b. Ebî Ali Seyfuddin el-Âmidî, *el-İhkâm fî üsûli'l-ahkâm* (Beyrût: Mektebetü'l-İslâmî, ts.), 2: 243.

⁹ Ebü'l-Haccâc Mücâhid b. Cebr el-Mekkî el-Mahzûmî, *Tefsîru Mücâhid* (Mısır: Dâru'l-Fikr, 1989), 552; Ebü'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân, el-Ezdî el-Belhî, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman* (Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâs, 2003), 3: 506.

¹⁰ Fahreddîn Muhammed b. Ömer er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1999), 25: 172.

¹¹ Bk. Şevkânî, Muhammed bin Alî bin Muhammed. *Fethu'l-Kadîr* (Beyrût: Dâru Risâleti'l-Alemiyye, 2009), 4: 345-46.

dasına olacak şeylere, onun makamını tazim ve değerini belirtmeye özen göstermek olarak açıklamıştır. Ona göre bu özen, Allah'ın Hz. Peygamber'e merhamet etmesi, meleklerinin dua ve istiğfar etmeleri şeklinde farklı biçimlerde tecelli eder. Ayrıca ayette Müslümanlara Hz. Peygamber'e salavat getirmeleri emredilerek bu konuya çokça değer vermeleri istenmiştir.¹²

İbn Kayyim (751/1350) ise Hz. Peygamber'e salât getirme hakkında kaleme aldığı *Celâu'l-İfhâm* isimli eserinde dilcilerin kahir ekseriyetinin, müşterek lafızların aynı cümlede hem hakiki hem de mecazî anlama gelecek şekilde kullanılmasına cevaz vermediklerini belirtip Razi'nin İmam Şafi'ye attığı görüşü kabul etmez. İbn Kayyim'e göre salât kelimesi, Hz. Peygamber hakkında sena, inayet ve O'nun (s.a.v) şeref, fazilet ve dokunulmazlığının açıkça beyan edilmesi, övülüp yüceltilmesidir. Dolayısıyla söz konusu ayette salât kelimesinin iki farklı anlamı ifade eden müşterek bir lafız görülmeden aslî anlamlarından olan "yüceltmeye" hamledilmesi mümkündür. Bu durumda ilk kısmı haber sonrası talep üslubuyla gelen ayette, Allah'ın ve meleklerinin Hz. Peygamber'i yücelttikleri haber verilmekte müminlerden de Hz. Peygamber'i yüceltmesi hususunda Allah Teâlâ'ya duacı olmaları istenmektedir".¹³ İbn Kayyim'in bu ifadesinden aynı zamanda onun, kelimeyi aslî anlamı dediği "yüceltme" lafzı ile izah etse bile bu anlamın, Allah Teâlâ ve mahlûkatı için farklı şekillerde tecelli edeceği hususunda diğerlerinden farklı düşünmediği anlaşılmaktadır. Çünkü o da birçokları gibi mü'minlere yapılan salât getirme emrini, bildiğimiz salavat cümlesinin anlamı ile yani "Allah Teâlâ'dan Hz. Peygamber'i yüceltmesini istemek" olarak açıklamıştır.

Netice olarak bir cümlede mahiyeti farklı varlıklara nispet edilen bir lafız için tüm bu varlıkları kapsayan ortak bir anlam bulmak mümkündür. Ancak bu, söz konusu lafzın tüm varlıklar için farklı keyfiyetlerde tezahür etmeyeceği anlamına gelmez.¹⁴ Kelime etrafında yürütülen bu tartışmalar,

¹² Ebussuûd Efendi, *İrşâdu'l-akli's-selîm ilâ mezayâ Kitâbi'l-Kerîm* (Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 2001), 7: 114.

¹³ Bk. İbn Kayyim, *el-Cevziyye, Celâu'l-İfhâm fî fadli's-salâti ve's-selâmi ala Muhammedin hayri'l-enâm* (Mekke: Dâru Âlemi'l Fevâid, 2005), 167-168.

¹⁴ Usulcülerin bu sadette zikrettikleri "ألم تر أن الله يسجد له من في السماوات ومن في الأرض والشمس والقمر - Bilmez misin ki göklerde ve yerdekiler, ay ve güneş Allah'a secde ederler" ayeti örnek olarak düşünülebilir (Bk. Âmidî, *el-İhkâm fî usûlü'l-ahkâm*, 2: 242- 43). Ayette geçen "secde" kelimesi her bir varlık için "boyun eğme" şeklinde düşünülse bile ay, güneş vb. varlıkların secde etmeleriyle insanların secde etmelerinin farklı keyfiyetlerde tecelli edeceği açıktır. Hele ki söz konusu kelime "dua" gibi Allah Teâlâ için düşünülemeyecek bir anlama geldiğinde salât kelimesi için kapsayıcı bir anlam arama çabası farklı bir sonuç ortaya koymayacaktır. Esasen bu, insan zihninin doğasının gereğidir. Zira insan zihni farklı mahiyetlere sahip varlıklar için aynı bağlamda zikredilen durum ve davranışlarda bu mahiyet ve keyfiyet farkını dikkate alarak değerlendirme yapar. Örneğin "canlılar beslenir" denildiğinde insan

Hız. Peygamber tarafından haber verilen ve öteden beri uygulana gelen salavatın keyfiyetine dönük olmayıp mezkûr iki ayet özelinde yapılan lüğavî yorumlardır. Dolayısıyla ayette mü'münlerden talep edilen; **اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ** şeklinde başlayan salavât metnini okuyarak Allah Teâlâ'dan Hz. Peygamber'in dünyada adını yüceltmesi, dinini üstün, şeriatını daim kılması; ahirette ise O'na (s.a.v) en iyi mükafatları bahşedip ümmetine şefaathçi kılması, Makam-ı Mahmud'a erdirip Hz. Peygamber'in yaratılmışların en faziletlisi olduğunu göstermesi hususunda duacı olmalarıdır.¹⁵ Zira konu, Hz. Peygamber gibi Allah'ın yücelttiği bir zatı yüceltmek olunca ortaya, genelde mahlukatın özelde beşerin benzerine güç yetiremeyeceği bir durum çıkmaktadır.¹⁶ Dolayısıyla meleklerle ve insana ancak bunu Allah Teâlâ'ya havale edip devamını ve tezahürlerini göstermesini dilemek düşmektedir. Nitekim Hz. Peygamber de Allah'ı yüceltmek istediğinde **لَا أَحْصِي ثَنَاءَ عَلَيْكَ أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَيَّ نَفْسَكَ** – Seni yüceltmeye gücüm yetmez. Sen kendini nasıl sena ettinse öylesin¹⁷ diyerek acziyetini itiraf emiş ancak layık-ı veçhiyle senayı Allah Teâlâ'ya havale etmekle birlikte bu duayı vitir namazlarının sonunda okumayı da sürdürmüştür.¹⁸

1.2. Bazı Çalışmalarda Salât Kelimesine Verilen Anlamlar

Ülkemizde salât kelimesini konu eden bazı çalışmalarda yukarıda çerçevesi verilen yöntemin göz ardı edilerek kelimeye “yardım etmek, desteklemek, görev, sorumluluk” gibi anlamlar yüklendiği görülmektedir. Dahası bu kelimeler lafzın hakiki anlamlarındanmış gibi sunulmuş birçok nassın anlaşılmasında hâkim anlam olarak tayin edilmektedir. Örneğin *“Türkçe Meallerde Kavram Çevirileri Sorunu: Salât Kavramı Örneği”* isimli doktora tezinde İbn Kutluboğâ (879/1474) ve Ebû'l-Bekâ'nın (1095/1684) eserleri kaynak gösterilerek salât kelimesinin lüğat anlamlarından birinin desteklemek, yardım etmek olduğu, iddia edilmiştir.¹⁹ Halbuki bu iki alimden İbn Kutluboğâ yardım anlamına gelen “nusret” kelimesini, Ahzab suresindeki ayet bağlamında salâtın melekler bakımından nasıl tecelli

zihni söz konusu bu ortak beslenme davranışını, canlı türler arasında birbirine benzemeyen farklı keyfiyetlerle tecelli ettiğini bilerek algılar.

¹⁵ İbn Hacer Ahmed b. Alî el-Askalânî, *Fethu'l-bârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî* (Beyrut: Dâru'l-ma'rife, 1960), 11: 156.

¹⁶ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 11: 168.

¹⁷ Müslim, “Salât”, 486; Ebû Davud, “Vitr”, 5.

¹⁸ Ebû'l-Hasen Nuruddin Ali b. Sultan Muhammed el-Kârî, *Mirkâtu'l-mefâtih şerhu Mişkâti'l-mesâbih* (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 2002), 3: 952.

¹⁹ Bk. Cahit Karaalp, *Türkçe Meallerde Kavram Çevirileri Sorunu: Salât Kavramı Örneği* (Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2017), 140-141.

edeceğini açıklama sadedinde zikretmiştir.²⁰ Yani “nusret” kelimesi, salat lafzının izafe edildiği mahalle birlikte meydana gelme keyfiyetine dönük İbn Kutluboğâ'nın kendi düşüncesini ifade etmek üzere seçtiği bir kelimedir. Söz konusu tezde ise “nusret” kelimesi bu bağlamdan koparılmış ve salat kelimesinin lügat anlamlarından sayılıp müstakil bir başlık altında verilmiştir. Böylece yorum niteliğindeki bir kelime salat lafzının hakiki anlamlarından biriymiş gibi sunulmuştur. Ebû'l-Bekâ'nın ise iddia edildiği gibi böyle bir görüşü bulunmamaktadır. Bilakis o, diğer birçok alim gibi salât kelimesinin hakiki anlamının lügatte dua, şerî anlamda namaz veya mecazî olarak lügatte namaz ve şerî anlamda dua olduğunu beyan etmiş, sonra da kelimenin mezkur ayetteki istimalinden dolayı izafe edildiği mahalle göre üçe ayrıldığını belirtmiştir. Daha sonra ilgili ayet bağlamında “ومنه قيل” diyerek salât lafzının mahiyeti farklı failer için nasıl bir keyfiyette tecelli edeceğine dair görüş belirten ilim adamlarının yorumlarını aktarmaya geçmiştir. Bunlardan biri olarak da Mücahid'in “salât kelimesi; Allah için tevfiğ ve koruma, melekler için yardım ve dayanışma, insan için ise ittihadır” sözüne yer vermiştir.²¹ Durum böyleyken tezde Mücahid'in bu yorumu Ebû'l-Bekâ'ya nispet edilmiştir. Ayrıca Mücahid'in sözünde melekler için zikrettiği “yardım” kelimesi ön plana çıkarılıp salât kelimesinin lügat anlamları arasında verilirken aynı cümlede yer alan Allah için “tevfiğ” ve ümmet için “ittihad” kelimeleri için böyle bir başlık açma gereği duyulmamıştır. Diğer taraftan araştırmacı salât kavramının “desteklemek” anlamının Arapçada ve vahiy tarihinde hiçbir karşılığının olmadığını söyleyenleri eleştirirken “Ebu'l-Bekâ'nın belirttiği gibi “salat” kavramı Arap dilinde “desteklemek” anlamına da gelmektedir.” diyerek kaynakta geçen bilgileri yine yanlış bir nispet ve değerlendirmeye aktarmıştır.²²

Bu örneklerden de salat kelimesinin anlamı diye uygun görülen lafızların nasıl bir bağlamda geçtiğine dikkat edilmediği, salât maddesi altında

²⁰ Nureddîn Kasım b. Kutluboğâ, *Garîbu'l-Kur'ân* (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2012), 256-257.

²¹ Bk. Ebu'l-Bekâ, *el-Külliyât*, 553-554.

²² Yine benzer bir yanlış Ahzâp 56. ayet hakkında İbn Kayyim el-Cevziyye'nin iki eserinde yaptığı değerlendirmeler aktarılırken de yapılmıştır. Araştırmacı tezinde adı geçen alime dayandırarak âyette Allah ve meleklerine nispet edilen salatı “Peygamberin şerefinin artması ve şanının yücelmesi için ona yardım etmeleridir” diye açıklamış, sonra da “Mü'minlerden de bu talep edilmektedir” demiştir (Bk. Cahit Karaalp, *Salât Kavramı Örneği*, 350). Halbuki İbn Kayyim her iki eserinde de açıkça ayetteki salat kelimesinin, Allah için yüceltme, Müslümanlar için ise dua ile bu yüceltmenin çeşitli tezahürleriyle yine Allah'tan istenmesidir demektedir, kelimenin yardım anlamının da bulunduğu yorumlanabilecek herhangi bir ifade kullanmamaktadır. (Bk. İbn Kayyim el-Cevziyye, *Dav'ul munîr ale't-tefsîr* (Riyâd: Mektebetü Dâru's-Selâm, ts.), 5: 49-59; *Celâu'l-ifhâm*, 153-170)

bir yerlerde geçmiş olmasının yeterli görüldüğü, bazen de yanlış anlamlar verilerek aktarıldığı anlaşılmaktadır. Esasen kaynakların yorum sadedinde zikrettikleri bu tür lafızların bağlamlarından koparılıp hakiki anlam kategorileri altında müstakil olarak verilmesi ciddi bir metod yanlıştır. Zira bu lafızlar bir kelimenin cümle yapısı, söz dizimi, siyak, sibak vb. dil unsurlarıyla şekillenen anlam çerçevesini izah sadedinde zikredilirler. Nitekim araştırmacı da “Bize göre sözlüklerde verilen anlamlardan dolayı olarak “yardım etmek, desteklemek” anlamını çıkarmak mümkündür” diyerek²³ bu tür kelimelerin salât lafzının lügavî anlamlarından olmadığını kabul etmiş olmaktadır. Bu tespite rağmen “desteklemek” kelimesi, tezde belirlenen on dört lügavî anlamdan biri olarak verilip hakiki anlam statüsüne yükseltilmiş, üstelik ön plana çıkarılarak salat lafzının geçtiği birçok ayetin izahında esas anlam olarak takdim edilmiştir.²⁴ Aynı keyfî yaklaşımın hadis yorumuna da yansıtıldığı görülmektedir. Örneğin “Kim bana bir defa “salât” ederse Allâh buna karşılık on defa “salât” eder” hadisinde geçen salât kelimesinin destek olarak anlaşılabilceği, hiçbir izah getirilmeden ve kaynak gösterilmeden söylenebilmiştir.²⁵

Hal böyleyken Karaalp, kaynaklarda salat lafzının kazandığı anlamlar diye verilen kelimelere “hangi kriterlerle” ulaşıldığının belirtilmediği gerekçesiyle müfessirlerin, kelime hakkında “kafa karışıklığı” yaşadıklarına hükmetmiş ve bir tür niyet okuyarak onları, salâtın ıstılahi anlamını önceleyerek “bu menfi durumu” gizleme çabasına girmekle itham etmiştir.²⁶ Halbuki müfessirlerin, ele aldıkları konuları ilgili oldukları mantık, belâgat, kavaid, iştikâk vb. alet ilimlerinin temel ilkeleri çerçevesinde değerlendirdikleri ve gerekmedikçe “kriter” gibi ilgili ilim dalının konusu olan hususlarda izah yapma gereği duymadıkları bilinen bir husustur. Aynı şekilde vaz’ ilminin ilkelerinin geçerli olduğu kelime-anlam ilişkisinin tahlil edildiği yerlerde de bu tutum kendini gösterir. Nitekim salat kelimesinin “destek” anlamına geldiği iddiası için kaynak gösterilen İbn Kutluboğâ ve Ebû'l-Bekâ'nın eserleri için de durum aynıdır. Her iki eserde de salat kelimesinin izahında verilen “nusret” kelimesine hangi kriterlerle ulaşıldığı zikredilmemektedir. Ne var ki geçtiği bağlama bakıldığında söz konusu kelimenin mecazi anlamda zikredildiği rahatlıkla anlaşılmaktadır. Dolayısıyla müfessirler hakkında genelleme yapılarak ileri sürülen bu iddia, müracaat edilen kaynaklardaki bilgilerin okur tarafından bilinip değer-

²³ Bk. Karaalp, *Salât Kavramı Örneği*, 141.

²⁴ Bk. Karaalp, *Salât Kavramı Örneği*, 247; 248; 261; 318; 329; 354; 391.

²⁵ Bk. Karaalp, *Salât Kavramı Örneği*, 186.

²⁶ Bk. Karaalp, *Salât Kavramı Örneği*, 402.

lendirmeye katılması gereken ilkelerden yoksun bir biçimde ele alındığı düşüncesini akla getirmektedir.

Araştırmada yer verilen diğer bir iddia ise salat kelimesinin “görev ve sorumluluk” gibi bir “üst anlam” taşıdığıdır. Bu iddianın lügatle ilişkisi ise şu şekilde kurulmaktadır: “Salat kelimesinin “sırt, kuyruk sokumu, uyluk kemikleri vs.” anlamlardan gelmiş olması vücudun ana yapısını oluşturmaları, vücudu taşımaları, bedenin merkezi konumları olmaları dolayısı ileler. Yani vücudun tüm ağırlığı bu ana omurganın üzerindedir. Dolayısı ile ana anlam, üst/çatı anlam “görev ve sorumluluk” uyluk ifadesi kelimeye yüklediği “görev ve sorumluluk” olmaktadır”.²⁷ Görüldüğü gibi bu yorumda üst anlam olarak öne sürülen kelimeler ile salat lafzının lügatlerde yer alan kök anlamları arasında zorlamaya dayalı bir ilgi kurulmaya çalışılmıştır. Araştırmacının lügat ehlinin istimaliyle tespit edilmesi gereken bir konuda kaynaklarda yer alan bilgilerle örtüşmeyen, kurgusu tamamen kendisine ait bir yorumda bulunup bir de kelimeye “görev ve sorumluluk” gibi bir anlam takdir etmesi ilmî bir çalışma için anlaşılabilir bir durum değildir.

Bu yanlış yorum ve tespitlerin, araştırma esnasında bahse konu kelimenin lügavî, şerî, ıstilahî, mecazî kullanımları arasında bir belirleme yapılmamasından kaynaklandığı açıktır. Bundan dolayıdır ki kaynakların salat kelimesinin yaygın mecazi kullanımları olarak verdiği rahmet, bereket, ibadethane, İslam gibi birçok kelime bu çalışmada lügavî anlamlar başlığı altında zikredilmiştir.²⁸ Ayrıca araştırmada salât kelimesi için sadece lügavî ve ıstilahî diye iki başlık açılmış, namaz hariç uygun görülen her kelime lügavî anlamlar altında zikredilmiştir. Şerî anlamlardan olan namaz ise ıstilahî anlam olarak verilmiş, kelimenin diğer şerî anlamı olan Hz. Peygamber’e salat getirme ise ayrıca ele alınıp değerlendirilmemiştir. Netice olarak araştırmada salat kelimesinin anlamı hakkında ulaşılan neticelerin, hem izlenmesi gereken usullere aykırılık hem de kaynakların eksik ve yetersiz değerlendirilmesi sebebiyle isabetli olmadığı söylenmesi gerekmektedir.

Konu hakkında görüş beyan eden bir diğer araştırmacı ise Mustafa İslamoğlu'dur. Yazar *Hayat Kitabı Kur'an Gereğçeli Meal- Tefsiri* eserinde salât kelimesinin kökünün *salâ* olduğunu, bu kelimenin de “zaten destek anlamına geldiğini” iddia etmiş, *salât* lafzının “dua” anlamını daha sonra bu kök anlamdan hareketle aldığını söylemiştir.²⁹ Başka bir yerde ise kelimeyi “bir şeyi dik tutan şey” olarak tarif etmektedir. Halbuki yazarın

²⁷ Bk. Karaalp, *Salât Kavramı Örneği*, 203-204.

²⁸ Bk. Karaalp, *Salât Kavramı Örneği*, 140.

²⁹ Bk. Mustafa İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an* (İstanbul: Düşün Yayınları, 2012), 2: 840-41.

başka bir dipnotta sadece ismini vermekle yetindiği iki kaynakta bile (صلو) kelimesine sırtın ortası, kuyruk sokumunun sağ ve sol tarafları, uyluk kemiği, uyluklarını oynatmak vb. anlamlar verilmekte, “destek” anlamına gelebilecek herhangi bir kelime kullanılmamaktadır.³⁰ Yazar salât kelimesinin kökü hakkında birbirinden farklı görüşler ileri sürse de kelimenin “destek” anlamına geldiği hususunda oldukça iddialıdır. Şöyle ki yukarıdaki yorumunda salât kelimesine nakıs vâvî olan (صلا، يصلو، صلوا) maddesini kök alan yazar, başka bir yerde *sallâ* fiilinin ateşe girmeyi ifade eden *yaslâ* (يصلى) ile aynı kökten olduğunu söylemiştir. Yani salât kelimesi bu yorum göre nakıs yâî olan “ateşe atmak, ateşte pişirmek vb” anlamlara gelen³¹ (صلى، يصلى، صليا) kökünden gelmektedir. Bir öncekinde olduğu gibi bu yorumda da yazarın kök kelimeyi ve türevlerini “destek” kelimesi ile ilişkilendirme çabası dikkat çekmektedir. Yazar “صلى” kökünden gelen *yaslâ* (يصلى) fiilini “ateşi desteklemek için cehennemın göbeğine dikilmek”, *sallâ* fiilini ise “Allah’a -özünde kendine- destek için esas duruşu korumak” olarak açıklamış ve böylece her iki kelimenin “destek” anlamında buluştuğunu izaha çalışmıştır. Sonra da *sallâ* kelimesinin zımnen “Cehennemle doğrulmak istemeyen namazla doğrulsun” mesajı içerdiğini belirtip yeniden nakıs vavî olan (صلو) köküne dönmüş ve kelimenin “insanın dik oturmasını sağlayan uyluklar veya dik yürümesini sağlayan omurga” diye bir tarife yer vermiştir.³² Yazarın lügate dayalı böyle bir konuda sadece kendi özgün yorumlarını vermesi, bu açıklamaları yaparken kaynak ismi vermeyip sadece aynı eserdeki kendi dipnotlarını ve yazdığı bir eseri gösteriyor olması,³³ varılan sonuçların ilmilik vasfını giderir niteliktedir.

Yazar başka bir eserinde salat kelimesini izah ederken niçin hadislerden yararlanmayıp sadece kök anlamlar ile kelimenin geçtiği Kur’an ayetleri üzerinde yorum yapmayı tercih ettiğini açıklamaktadır. Bu hususta yazar öncelikle “İbn Kesîr, bu ayet (el-Ahzab 33/56) hakkındaki rivâyetler arasında zayıf ve şâibeli rivâyetleri de aktarır ve onları senet açısından eleştirir” şeklinde bir tespiti yer vererek konu hakkında sahih rivayetler bulunduğunu kabul etmiş olmaktadır. Zira yazarın cümlesindeki “rivâyetler arasında zayıf ve şâibeli...” sözü başka türlü anlaşılabilir. Dolayısıyla yazar, İbn Kesîr’in eserinde konu hakkında bir takım sahih rivayetlere yer verdiğini, ayrıca bazı zayıf rivayetlere de değinip eleştirilerini dile getirdiği tespitinde

³⁰ Bk. İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, 14: 464-467; Zebidî, *Tâcu'l-arûs*, 38: 440-444. Ayrıca bk. *Tehânevî, Mevsûatu keşşâfi istilâhâti'l-funûn ve'l-ulûm*, 2: 1081.

³¹ Bk. İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, 14: 467; Zebidî, *Tâcu'l-arûs*, 38: 434-435.

³² Bk. İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, 2: 1249.

³³ Bk. İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, 1: 193; 2: 841, 1248-49.

bulunmaktadır. Ne var ki işaret ettiği bu sahih rivayetlere hiç değinmeyen yazar konu hakkında sadece “şaibeli haberler” üretilmiş ve alimler arasında da ihtilafa bu rivayetler sebep olmuş gibi bir yorum yapmıştır. Ardından da “Bu durumda ayetteki “salât” ve “teslîm”in ideomatik (o günün kastettikleri) anlamlarını bulabilmek için âyetin bağlamına bakmak durumundayız” diyerek ilgili bütün rivayetlerin değerlendirme dışı tutulmasının bir zorunluluk haline geldiği intibai verip salat kelimesinin “destek” anlamına geldiğini ayetler üzerinden yaptığı yorumlarla izah etmeye çalışmıştır.³⁴ Halbuki konu hakkındaki sahih rivayetler, yazarın ifade ettiği “salât” ve “teslîm”in ideomatik anlamlarını bulma amacını gerçekleştirmenin ele alınması zorunlu malzemeleri olup göz ardı edilmeleri dile getirilen hedefi imkansız kılmak demektir. Bundan dolayıdır ki açıklamalarında bu rivayetleri dikkate almayıp sadece salat kelimesinin kök anlamları ile lafzın geçtiği Kur’an ayetlerini yorumlayan yazar, iddialarını ispatta tekellüfe kaçmış ve neticede hiçbir kaynağa dayandıramadığı “destek” gibi bir anlama ulaşmıştır.

Diğer taraftan yazarın, iddialarını kaynaklara dayalı somut bilgilerle ispat etmek yerine³⁵ sıklıkla retoriğe müracaat ettiği görülmektedir. Bazıları yukarıda verilen bu durumun bir başka örneği konunun sonunda yapılan salavat tanımında görülmektedir. Yazarın değerlendirme dışı tuttuğu rivayetlerde dil ile yerine getirilen salavat, bu tanıma göre gerçekte “Hz. Peygamber’in misyonunu desteklemek ve örnekliliğini yaşatmak, O’nun (s.a.v) getirdiği vahye ve o vahyi hayata koyuş tarzına verilecek her destek ile anlamlı kılma çabasıdır”.³⁶ Arka planı eylem, bilinç, gayret, fedakarlık, sorumluluk vb. algılarla desteklenmiş bu yeni salavat tanımı, dil ile yapılan klasik uygulamaya nazaran daha görkemli bir çerçeve çizse de yorum haricinde herhangi bir nassa dayanmadığından ilmî değildir. Kaldığı salavat üzerinden dile getirilen bu hususların yerine getirilmesini daha açık bir dille emreden veya teşvik eden birçok ayet ve hadis bulunmaktadır.

Şaban Banaz ise konuyu ele aldığı yükseklisans tezinde “Salv: isim olarak “uyuluk”, fiil olarak “uyuluklamak” dedikten sonra açıklama sadedinde “yani uyulukla alttan, yandan destek vermek demektir. Kişi herhangi birisinin sırtındaki yüke veya herhangi bir hayvana yüklenmiş ağır yüke destek vermek isterse uyuluğun (bacağın diz ile kalça arasındaki bölümü) birini

³⁴ Bk. Mustafa İslamoğlu, *Üç Muhammed* (İstanbul: Düşün Yayınları, 2015), 112-113.

³⁵ İslamoğlu *Üç Muhammed* isimli eserinde diğer birçok konuda izlediği yöntemin aksine bu meseleyi ele aldığı sayfalarda dipnotta hiçbir kaynak zikretmemekte sadece kendi yorumlarına yer vermektedir. Bk. İslamoğlu, *Üç Muhammed*, 111-114.

³⁶ Bk. İslamoğlu, *Üç Muhammed*, 114.

kaldırır" diyerek³⁷ kelimeye yorum üzerinden "destek" anlamı vermeye çalışmıştır. Ne var ki araştırmacının kaynak gösterirken sadece üçüncü ve dördüncü ciltleri demekle yetindiği *Lisânu'l-Arab'ın* ilgili maddesi altında ve aynı bağlamda verilen Elmalılı tefsirinde bu yorumu destekleyen herhangi bir açıklamaya rastlayamadık.³⁸ Ayrıca Banaz da "Salât kavramının ön plan-da anlamı: destek olmak, seyirci kalmamak ve fiili bir eylemi içermektedir"³⁹ diyerek meseleyi, uzun alıntılar yaptığı İslamoğlu'yla benzer bir retorik üzere-rinden açıklamaya çalışmaktadır.

Mehmet Okuyan da *Çok Anlamlılık Bağlamında Kur'an Sözlüğü* isimli eserinde, salât kelimesinin anlamlarından birinin "desteklemek, yardım etmek" olduğunu iddia etmektedir.⁴⁰ Ne var ki yazar, herhangi bir kaynak zikretmediğinden bu anlama nasıl ulaştığını tespit edemedik.

Netice olarak salat kelimesine destek yardım vb. anlamlar verenlerin bu görüşlerini kaynaklara dayandıramadıkları, bu yüzden tekellüfe kaçan yorumlar yapmak durumunda kaldıkları görülmektedir. Salat kelimesine verilen bu anlamların basit bir tercih olduğunu söylemek ise doğru değildir. Çünkü yorum üzerinden üretilen "destekleme" anlamını esas alan bu yaklaşımlar, nasların keyfiyetini tayin ettiği, çokça yapmaya teşvik ettiği, ayrıca sünnetin de yıllardır uygulama üzerinden her nesle kazandırdığı salavâtı değersizleştirecek bir yönlendirme içermektedir.⁴¹ Nitekim bu yaklaşıma sahip kimselerin, özellikle salavât getirmenin emredildiği aye-ti "destek" anlamıyla irtibatlandırmaya çalışırken Hz. Peygamber'in adı anıldığında bir kez salavat getirmeye sembolik bir değer verdikleri, çokça salavat getirmeyi ise açık bir şekilde eleştirdikleri görülmektedir.⁴²

2. SALAVATIN KEYFİYETİ

2.1. Metin Keyfiyeti

Hz. Peygamber'in hususî ifadelerle yüceltilmesi anlamında salat lafzı, ilk defa Ahzab suresinde "يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ..." – Ey İman edenler Hz. Peygamber'e salât edin..." şeklinde emir sigasıyla kullanılmıştır (el-Ahzâb

³⁷ Şaban Banaz, *Hz. Peygambere Salavat Getirmek* (Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2006), 36.

³⁸ Bk. İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 14: 464-467 Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Azim Dağıtım, 1992), 1: 177-178.

³⁹ Banaz, *Hz. Peygamber'e Salavat Getirmek*, 114.

⁴⁰ Mehmet Okuyan, *Çok Anlamlılık Bağlamında Kur'an Sözlüğü* (İstanbul: Düşün Yayınları, 2013), 501.

⁴¹ Bk. İslamoğlu, *Üç Muhammed*, 114; Banaz, *Hz. Peygamber'e Salavat Getirmek*, 114.

⁴² Bk. <https://www.youtube.com/watch?v=QDNh6nSXd0>; https://www.youtube.com/watch?v=RJWW2J_A-K4.

33/ 56). Şüphesiz dönemin ana dilleri Arapça olan ilk muhatapları, yani sahabe ayette geçen “صَلُّوا” kelimesini anlamışlardır. Ancak onlar bu emrin nasıl bir keyfiyetle yerine getirileceğini bilememişlerdir. Bu yüzden de Hz. Peygamber’e “فكيف نصلي عليك يا رسول الله، فكيف نصلي عليك؟” - Allah Teâlâ bize sana salavat getirmemizi emrediyor. Bunu nasıl yapacağız?” diye sorma ihtiyacı duymuşlardır. Hz. Peygamber de çevresindekilerin “keşke sorulmasaydı” diyecekleri kadar uzunca bir süre beklemiş ve “قولوا اللهم صل على محمد...” buyurarak⁴³ ayette talep edilen uygulamanın keyfiyetini ashabına ve dolayısıyla sonraki dönemlerde yaşayacak Müslümanlara beyan etmiştir. Yöneltilen soru karşısında Hz. Peygamber’in bir süre susması, söz konusu salavat lafzını bizzat Allah Teâlâ’dan aldığına işaretler.⁴⁴ Buradan da mezkûr salavât şeklinin esasen Allah Teâlâ’nın Hz. Peygamber’in yüceltilmesi hususunda Müslümanlara kolaylık olsun diye lütfettiği kelimeler olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁵

Ashabın ayette geçen salat lafzının hususi bir keyfiyete sahip olduğunu düşünmeleri ise daha önce benzer bir durumda edindikleri tecrübeden kaynaklanmaktadır. Nitekim başka bir rivayette ashab “Peki sana nasıl salât edelim?” sorusundan önce “فإن الله قد علمنا كيف نسلم عليكم” - Size nasıl selam edeceğimizi Allah Teâlâ bize öğretmişti” diyerek bu tecrübelerini dile getirmişlerdir.⁴⁶ Esasen ashab, “selam” lafzıyla kastedilen anlamı bilmektedirler, ancak bu ilk tecrübeye uygulamanın hususi bir keyfiyetle yerine getirileceğini düşünememişlerdir. Bundan dolayı da talep edilen

⁴³ Müslim, “Salât”, 405; Tirmizî, “Tefsir”, 34.

⁴⁴ Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, *et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta' mine'l-ma'ânî ve'l-esânîd* (Fas: Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şuûnî'l-İslâmiyye, 1982), 16: 183; Muhammed b. Abdalbâkî ez-Zürkânî, *Şerhu'z-Zürkânî alâ Muvatta İmâm Mâlik* (Kâhire: Mektebetü's-Sekâfetu'd-Diniyye, 2003), 1: 172. Kendisine Kur'an'ı beyan etme görevi verilen Hz. Peygamber'in, salavâtı emreden ayet indiğinde yöneltilen soru karşısında susmasını tevazuya bağlamak isabetli bir yorum olmayacaktır. Zaten daha önce benzeri bir durum niteliğindeki Hz. Peygamber'e selam getirmenin keyfiyeti de Allah Teâlâ tarafından belirlenmiş ve elçisi diliyle öğretilmiştir. Nitekim ashab da “فإن الله قد علمنا كيف نسلم عليكم” - Size nasıl selam edeceğimizi Allah Teâlâ bize öğretmişti” diyerek bu hususu dile getirmişlerdir (Bk. Buhârî, “Ahâdisu'l-Enbiya”, 11). Bu ifadenin salavâtın keyfiyetinin sorulduğu bir konuşmanın başında geçmesi ise ashabın salavât konusunda benzeri bir belirlemenin yapılacağı beklentisinde olduklarını gösterir.

⁴⁵ Allah Teâlâ'nın bu tür yüceltme, övgü, talep makamlarında peygamberlerine özel kelimeler lütfedip işlerini kolaylaştırdığı bilinmektedir. Örneğin Hz. Âdem çiğnediği yasak sebebiyle tövbe etmesi gerektiğini anlamış ancak tövbesi Allah'ın kendisine lütfettiği kelimeler sayesinde layık-ı veçhi ile yerine gelmiş ve kabul görmüştür (Bk. Bakara 2/37). Benzeri bir durum, ahirette çaresiz kalan insanların, Allah Teâlâ ile kendileri arasında aracı olsun diye tek tek peygamberleri dolaşıp en son Hz. Peygamber'in, huzuruna vardıklarında yaşanacaktır. Rivayete göre Hz. Peygamber, insanların bu talebi üzerine secdeye kapanacak ve ancak isteğine Allah Teâlâ'nın daha önce kimseye bahşetmediği özel hamd ifadelerini kendisine vermesi sonrası yapacağı yakarıştan sonra karşılık bulacaktır (Bk. Müslim, “İman”, 84).

⁴⁶ Buhârî, “Ahâdisu'l-Enbiya”, 11.

selamlamayı kendilerince uygun gördükleri bir biçimde yerine getirmeye çalışmışlardır.⁴⁷ Ne var ki daha sonra Hz. Peygamber selamın hangi lafızlarla yapılacağını onlara Kur'an'dan bir sure öğretir gibi öğretmiştir.⁴⁸ Bu tecrübe sayesinde onlar, anlamını gayet iyi bildikleri bazı lafızların, şerî anlamda daha özel nitelikleri olan uygulamalara delalet edebileceğini öğrenmişlerdir. İşte kazandıkları bu tecrübe sayesinde ashab, Hz. Peygamber'e salavât getirilmeyi emreden ayetin, özel bir biçimde ifâ edilecek hususî bir eylemi talep ettiğini öngörebilmişler ve hemen emre konu salâtın keyfiyetini öğrenmek istemişlerdir. Zaten sorunun, mahiyet ifade eden "ما" edatıyla değil de vasıf ifade eden "كيف" ile yapılmış olması da bu durumun açık göstergesidir. Hz. Peygamber de bu yönde bir açıklama yapmış ve onlara ayetin talep ettiği salavatın keyfiyetini öğretmiştir.⁴⁹

Hz. Peygamber tarafından öğretilen salavatın bu ilk örneği zamanla yazılan farklı metinlerle çeşitlilik kazanmıştır. Hatta zamanla oluşan bazı salavat metinlerinin, belli sayılar gözetilerek değişik münasebetlerle okunması adet haline getirilmiştir. Salavatın bir dua ve övgü olduğu düşünülürse bu durumun sünnete aykırı olduğu söylenemez. Çünkü Hz. Peygamber ashabın dile getirdiği, salavatla aynı çerçevede yer alan övgü ve dua ifadelerini yasaklamamış, bilakis kim tarafından söylendiğini öğrenmek istemiş, bunlar sebebiyle gök kapılarının açıldığını, meleklerin bunları yazmak veya Allah'a arz etmek için birbirleriyle yarıştığını müjdelemiştir. Bir rivayette ise İbn Ömer Hz. Peygamber'in teşvik ifadelerinden sonra diğer bir sahabî tarafından dile getirilen bir sözü hayatı boyunca terk etmediğini söylemiştir.⁵⁰ Dolayısıyla Hz. Peygamber'in nebevî asırda ashabına gösterdiği hoşgörü ve teşviki göz ardı etmeyip daha sonraki dönemlerde de Allah katında değer bulacak bu tür dua ve övgü metinlerinin yazılabileceğini, bunların başkaları tarafından alınıp okunabileceğini kabul etmek gerekmektedir. Daha sonraki dönemlerde yazılan ve fayda verdiği tecrübe edilip okunması adet haline getirilen salavatlar da bu çerçevede değerlendirilmeli ve bidat olarak görülmemelidir.

2.2. Sayı Keyfiyeti

Allah Teâlâ "*Ve yükseltmedik mi senin zikrini*"⁵¹ diyerek Hz. Peygamber'in adını yücelttiğini haber vermiştir. Müfessirler Hz. Peygamber'e salavat ge-

⁴⁷ Buhârî, "İstizân", 3.

⁴⁸ Müslim, "Salât", 403.

⁴⁹ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 11: 155.

⁵⁰ Rivayetler için bk. Buhârî, "Ezan", 124; Müslim, "Mesâcid", 27; Ebû Dâvud, "Tefrîu istiftâhi's-salât", 6.

⁵¹ İnşirâh 94/4.

tirmeyi söz konusu yüceltmenin tecellilerinden biri saymaktadırlar.⁵² Fiili durum da bu tespiti desteklemektedir. Öteden beri Müslüman coğrafyalar- da Hz. Peygamber'in adı anılsın veya anılmasın salavat getirme güçlü bir gelenek olarak sürdürülmüştür. Çünkü Hz. Peygamber bir sözünde “رغم أنف - Yanında anıldığım halde bana salvât getirmeyenin burnu sürtsün”⁵³ diyerek adının anıldığında salavat getirilmesini istemiş, diğer bir konuşmasında ise “فأكثرُوا علي من الصلاة فيه... (Cuma günü) bana çokça salavat getirin”⁵⁴ buyurarak salavat getirmek için adının dahi anılmasının gerekmediğini, dahası herkesin gücü, zamanı ölçüsünde ve dilediği miktarda salavat çekebileceğini haber vermiştir. Ashabıyla bir arada bulunan ve onların dinî uygulamalarını takip eden ve yaptıklarından haberdar olan Hz. Peygamber'in “فأكثرُوا - artırın” sözü, farklı düzeylerde de olsa ashabın cuma günleri haricinde de salavat getirme âdetinin bilincinde olduklarını gösterir. Aksi takdirde “daha da fazla salavat getirin” denilmesi, hiç kitap okumayan birine “hafta sonu daha fazla kitap oku” demek gibi yersiz bir talebi ifade eder ki böylesi bir durum Hz. Peygamber'den beklenemez. Nitekim şu rivayet, ashabdan bazılarının cuma günleri dışında da fiilen çokça salavat getirdiklerini ve bunu artırma isteğinde olduklarını göstermektedir.

عن الطفيل بن أبي بن كعب عن أبيه قال كان رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا ذهب ثلثا الليل قام فقال يا أيها الناس اذكروا الله اذكروا الله جاءت الراجفة تتبعها الرادفة جاء الموت بما فيه جاء الموت بما فيه قال أبي قلت: يا رسول الله إني أكثر الصلاة عليك فكم أجعل لك من صلاتي؟ فقال ما شئت. قال قلت الربع قال ما شئت فإن زدت فهو خير لك قلت النصف قال ما شئت فإن زدت فهو خير لك قلت أجعل لك صلاتي كلها قال إذا تكفى همك، ويغفر لك ذنبك هذا حديث حسن

Übey b. Ka'b (r.a.)'den rivâyete göre; Rasûlullah (s.a.v), gecenin üçte ikisi geçince kalkar ve şöyle derdi: “Ey insanlar! Kalkın Allah'ın büyüklüğünü ve size verdiği imkânları düşünüp gereğini yerine getirin. Râcife (bütün canlılara ölüm getirecek olan ilk sûra üfürülmenin) zamanı geldi, bunun hemen ardından da Radife (bütün canlıları diriltecek olan üfleniş) gelecektir. Ölüm, her türlü şiddet ve sancularıyla mutlaka gelecektir; ölüm, mutlaka herkesi bulacaktır.” Übeyy diyor ki: “Ey Allah'ın Rasûlü! ben sana çok salavat getiriyorum; dualarımın ne kadarını senin için salavata ayırayım?” Rasûlullah (s.a.v): “dilediğin kadar!” buyurdu. Dualarımın “dörtte birini mi?” dedim; “dilediğin kadarını!” buyurdu, “şayet artırırsan senin için daha hayırlıdır!” buyurdu. Bende “yarısını ayırayım mı? diye

⁵² Fahrettin er-Razî, *Mefâtihu'l-gayb*, 32: 208 Ebussûd, *Tefsîru ebi's-Suûd*, 9: 173; Şihâbuddîn Mahmûd el-Âlûsî, *Ruhu'l-Meânî* (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1995), 23: 22.

⁵³ Tirmizî, “Deavât”, 114.

⁵⁴ Ebû Davûd, “Cuma”, 1; Nesâî, “Cuma”, 4.

sordum; “dilediğin kadarını!” buyurdu, “şayet artırırsan senin için daha hayırlıdır!” Ben de “üçte ikisini mi?” dedim; “dilediğin kadarını!” buyurdu, “şayet artırırsan senin için daha hayırlıdır!” buyurdu. Ben de o halde “bütün dualarımı sana salavata hasredeceğim” dedim. Bunun üzerine buyurdular ki: “Öyleyse endişelerin giderilecek ve günahların affedilecektir. Tirmizî rivayetin hasen olduğunu belirtmektedir”⁵⁵

Öncelikle Hz. Peygamber'in, Ubey b. Ka'b'ın çokça salavât getirmek için dua ettiği zamanları seçmiş olmasına müdahale etmemesi dikkat çekicidir. Bilindiği üzere sahih birçok rivayette Hz. Peygamber'in yapılmasını tavsiye ettiği birçok dua bulunmaktadır. Buna rağmen Allah Rasulünün Ubey b. Ka'b'ı duasının tamamını salât ile geçirmeye teşvik etmesi salavâtın bütün duaları kuşatan ve bu dualarda dile getirilen isteklere ulaştıran bir niteliği bulunduğunu gösterir. Hz. Peygamber'in “endişelerin giderilecek ve günahların affedilecektir” sözündeki kapsayıcı üslup da bu tespiti desteklemektedir.

Ubey b. Ka'b'ın “إني أكثر الصلاة عليك-Ben sana çokça salavat getiriyorum” sözünden nebevî asırda çokça salavat getirmenin bilinen bir uygulama olduğu; ashabin da Hz. Peygamber'in adı geçmediği halde salavat çektikleri, salavatı bir vird gibi sürekli yapılabilir bir amel olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Ubey b. Ka'b' ise salavat getirme eylemini bir adım daha öteye taşıyıp belli oranda dualarının bir parçası kılma arzusundadır. Ayrıca Allah Rasulü (s.a.v) Ubey b. Ka'b'ın her sorusunda artırarak belirlediği farklı miktarları önce onaylamış, daha sonra da bunun da üzerine çıkılmasını tavsiye etmiştir. Hz. Peygamber'in bu tutumu salavatın hem belli miktarlar gözetilerek çekilebilecek hem de nihaî bir sayısı olmayıp kişinin gücü nispetinde artırabildiği kadar artırabileceği ve sürekli yapabileceği bir amel olduğunu gösterir.⁵⁶ Bu rivayette ayrıca salavatın sayısı arttıkça mükafatı da artan hatta dünyevî ve uhrevî sıkıntıların giderilmesinde etkili bir amel olduğu müjdelenmiştir.⁵⁷

Bir üst sınır getirilmeyen salavatın bir defa dile getirilmesin karşılığı hakkında Hz. Peygamber, “Kim bana bir kez salavat getirirse Allah Teâlâ ona on salavat eder. On günahını siler ve on derece yükseltir” buyurmuştur.⁵⁸ Rivayette geçen “bir kez” ifadesi hem bu amelin artırılabilir olduğuna, hem de herkesin çeşitli sayılarda yaparak maddi ve manevi mükafatlara ulaşabi-

⁵⁵ Tirmizî, “Sıfatu'l-kıyame ve'r-rekâik ve'l-vera”, 23.

⁵⁶ Ali el-Kârî, *Mirkât*, 2: 746.

⁵⁷ Mübârefkûrî Emânullâh Husâmuddîn er-Rahmân, *Mir'âtu'l-mefâtih şerhu Mişkâti'l-mesâbih* (Banârisu'l-Hind: İdâratu'l-Buhûsi'l-İlmiyye, 1984), 3: 279.

⁵⁸ Nesâî, “Sehv”, 56.

lecekleri kolay bir amel olduğunu anlatmaktadır. Tüm bu rivayetlerle ortaya çıkan durum, özellikle de Hz. Peygamber'in "فَأَكثِرُوا - artırın" sözünün delâleti çerçevesinde tesbih, zikir matik vb. cihazlar kullanarak bin, beş bin veya çok daha fazla sayılarda salavat getirmek ve internet gibi modern araçlarla bu tür uygulamaların yayılmasına çalışmak teşvik edilmesi gereken, sünnete uygun davranışlar olarak görülmelidir. Aksini düşünmek ve belirlenen sayılarda salavat çekmeyi bidat görmek "مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ - İnsan hiçbir söz söylemez ki, yanında gözetleyen yazmaya hazır bir melek bulunmasın" (Kâf 50/18) ayetine de uygun düşmemektedir. Zira nefyin siyakında nekire umum ifade ettiğine göre insanın telaffuz ettiği her söz kayda alınır ve Allah katında iyi veya kötü bir değer ifade eder. Söz konusu Allah'ın büyük mükafatlar bahsettiği, Hz. Peygamber'in de çokça yapılmasını teşvik ettiği salavât olunca bu ayet bağlamında ağızdan çıkan her bir salavâtın Şârî tarafından tayin edilen değere ulaşacağını düşünmek gerekmektedir.

"Uydurma Rivayetlerde Peygamber Tasavvuru" isimli tebliğde ise konuyla ilgili dikkat çekici bir yoruma yer verilmektedir.⁵⁹ Bu tebliğde önce "Gerek Kur'ân'da gerekse bazı sahih hadislerde müminlerin Rasûl-i Ekrem (sav)'e salavat getirmeleri istenmiştir" denilerek uygulamanın şerî naslara dayandığı dile getirilmiştir. Ancak "Müslümanlar en azından namazlarında okudukları "salli-barik" duaları ile bu talebi zaten yerine getirmektedirler" denilerek de bahsi geçen naslarda talep edilen salavat için namazla kayıtlı asgari bir düzey getirilmiş ve bu kadarıyla iktifa edilebileceği ima edilmiştir. Çokça salavat getirmenin sahih rivayetlerde teşvik edildiğine dair herhangi bir hatırlatmanın yapılmaması ise söz konusu imayı daha da pekiştirmiştir. Bu bağlamda bir de konunun çok zayıf ve uydurma rivayetlerle abartıldığı söylenerek salavatın bahsi geçen asgari düzeyin ötesinde ciddi anlamda bu tür rivayetlerle şekillendiği iddia edilmiştir. Örnek ise "Hz. Peygamber'in isminin geçtiği her defasında ona salavat getirme, şayet yazılıyorsa kısaltma dahi kullanmaksızın açık ve uzun bir şekilde "sallallahu aleyhi ve sellem" ifadesini kullanma adeta vazgeçilmez bir hal almıştır" şeklinde yapılan eleştiri dahilinde verilmiştir. Daha sonra eleştiri, "Öyle ki Rabbimiz'in ismi anıldığında "teala, azze ve celle vb." tazim ifadeleri ihmal edilse bile salavat getirme asla ihmal edilmemiştir" denilerek sürdürülmüştür. Öncelikle Hz. Peygamber'i yüceltme de aşırılığa kaçıldığı iması içeren bu son cümlede sa-

⁵⁹ Bu tebliğ "İslam'ın Anlaşılmasında Sünnetin Yeri ve Değeri" isimli bir sempozyumda Bünyamin Erul tarafından sunulmuştur. Din İşleri Yüksek Kurulu Üyeliği de yapan Erul bu tebliğini hali hazırda kişisel veb sitesinde de yayımlamaktadır. Bk. <http://www.bunyaminerul.com/uydurma-rivayetlerde-peygamber-tasavvuru/>

lavat gibi hükmü ve keyfiyeti şerî naslarla tayin edilmiş bir uygulamanın, Allah için kullanılan "teala, azze ve celle vb." hakkında nass bulunmayan bir tazim geleneğiyle kıyaslanmış olması doğru değildir.⁶⁰ Zira Allah Teâlâ'yı tazim etme, daha İslam'a girişte kelime-i tevhid ile başlayan, keyfiyeti ve zamanı şerî naslarla tayin edilmiş birçok ibadet, zikir vb. farklı uygulamayla hayat boyu süren bir yükümlülüktür. Örnek olarak verilen uygulama ise "رغم أنف رجل ذكرت عنده فلم يصل علي - Yanında anıldığım halde bana salvât getirmeyenin burnu sürtsün"⁶¹ gibi tehdid içeren sahih rivayetler üzerinde alimlerin fıkıh usulü çerçevesinde yürüttükleri yorumlarla ortaya çıkan bir içtihatır. Bazı alimler bu ve benzeri rivayetlerden hareketle Hz. Peygamber'in adının her anıldığında salavat getirmeyi vacip görmüşler, diğer bazıları ise sahabe uygulamasını da dikkate alarak bu tür rivayetleri salavat getirmeye dönük güçlü bir teşvik saymışlardır.⁶² Örneğin İmam Nevevî, ikinci görüşü benimseyip Hz. Peygamber'in isminin geçtiği yerlerde salavâtın kısaltma veya remiz kullanmadan uzunca yazılmasının müstehap olduğunu ifade etmiştir.⁶³ Ancak eserlerinde Allah Rasulü'nün (s.a.v) adını zikrettiği her yerde salavatı uzunca yazmayı ihmal etmemiştir. Aynı titizlik diğer birçok alimin eserlerinde de kendini göstermektedir. Bu titizliğin lüzumuna değinen Ebu Gudde, sadece Hz. Peygamber için değil, sahabe için "radıyallahu anh, veya alim, salih ve zahidler için rahimehullah vb ifadelerin yazılmasını ilmin özü ve gereği görmektedir.⁶⁴ Dolayısıyla bu örnekten hareketle salavat geleneğinin şekillenmesinde "o kadar abartılmıştır ki" denilen çok zayıf ve uydurma rivayetlerin "fevkalade etkisi" bulunduğunu ispata çalışmak doğru değildir.

Diğer taraftan "İşbu tebliğde, "eşya zıddıyla bilinir" deyişinden hareketle, uydurma rivayetlerdeki peygamber tasavvuru ele alınacak" denilerek her hâlükârda zayıf ve uydurma hadislerde görülen peygamber tasavvurunun sahih hadislerin çizdiği peygamber tasavvuruyla taban tabana zıt olacağı gibi bir düşünce telkin edilmiştir. Halbuki zayıf ve sahih hadisler arasında

⁶⁰ Benzer bir kıyas İbn Hacer'in eserinde de geçmektedir. Ancak kıyaslama bu uygulamanın uydurma hadislerle abartıldığı gibi bir bağlamda değil, aksine uygulamanın vücub ifade edip etmemesi sadedindedir. Bk. İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 11: 168.

⁶¹ Tirmizî, "Deavât", 114. İbn Hacer bu ve benzeri birçok rivayeti zikretmiş ve bu sahih rivayetlerin konu hakkında uydurulmuş ve zayıf onca hadise ihtiyaç bırakmadığını belirtmiştir bk. İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 11: 168. Dolayısıyla bu rivayetlerin bir tarafa bırakılıp sanki konu sadece uydurma veya çok zayıf rivayetlerle şekillenmiş intibai uyandırmak doğru değildir.

⁶² Bk. İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 11: 168.

⁶³ Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc* (Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1997), 1: 39.

⁶⁴ Ebu Gudde'nin konuyla ilgili geniş değerlendirmesi için bk. Ebû Abdillâh Hâris b. Esed el-Muhâsibî, *Risâletü'l-müstersîdîn* (Beyrût: Mektebetü'l Matbûâtü'l İslâmiyye, 2014), 14-16 (Allah ve Elçisinin adları anıldığında tazim edilmeleri isimli dipnot).

mutlak anlamda böyle bir hüküm cümlesi kurmak doğru değildir. Nitekim yazarın salavat hakkında verdiği üç örnek de bu tespiti ters düşmektedir.⁶⁵ Zira bu örnekler, hem büyük oranda sahih rivayetlerin içeriğine denk düşmeleri hem de Hz. Peygamber sevgisinde aşırılığa ve şerî ölçüleri aşmaya sevk edecek nitelikte olmamaları bakımından ileri sürüldükleri iddiaları ispat edecek yeterlilikte değildir. Netice olarak çokça salavat getirme gibi sünnetin gelenek halini almış güçlü bir uygulamasının, “Uydurma Rivayetlerde Peygamber Tasavvuru” isimli bir tebliğde üstelik yetersiz sayıda örneklerle ve abartılı bir üslupla ele alınması doğru olmamıştır.

3. SALAVATIN İŞLEVİ

Gerektiğinde bir kez getirilen salavat, Hz. Peygamber’e arz edildiği bilinciyle çokça tekrarlanıp zikir şeklinde yapılabilir ve böylece bir tür telkin niteliği kazanır. Böylece mükellef Hz. Peygamber’e karşı sevgi besleme yükümlülüğünü yerine getirmenin etkili bir aracına sahip olur. Zira Allah Rasulü’ne (s.a.v) karşı sevgi beslemek, her ne kadar yıllar önce vefat edip farklı bir varlık alanına geçmiş olsa bile kıyamete dek her mükellefin yerine getirmesi gereken bir sorumluluktur. Bu başlık altında Hz. Peygamber sevgisinin ne tür bir mükellefiyet olduğu, buna bağlı olarak salavatın nasıl bir işlev gördüğü konuları izah edilmeye çalışılacaktır.

3.1. Peygamber Sevgisinin Bir Mükellefiyet Oluşu

Sevgi, hayata eşlik eden varlıkları, birey düzeyinde anlamlı varlık kılan, belirleyici, temel bir duygudur. İnsan bazı varlıkları sadece bilgi düzeyinde, bazı varlıkları ise hem bilgi hem de birtakım duygular düzeyinde algılar. Bazı varlıklar da vardır ki onlara karşı sorumluluklar ancak sevgi düzeyinde algılanmaları halinde gerçek anlamda yerine getirilebilir. Anne, baba, çocuk, iş, eş vs. bunlardan ilk akla gelenlerdir. Bunların sadece bilgi düzeyinde algılanmaları ile yok sayılmaları neredeyse eş değer durumlardır. İnsan ve bu sınıfta yer alan varlıklar arasındaki ilişki düzeyini sevginin azlığı, çokluğu veya yokluğu belirler.⁶⁶ Dinin bu alandaki rolü, sevginin taalluk ettiği şeyler arasında, sevginin zatî olarak bağlanacağı varlıkları göstererek

⁶⁵ Verilen örnekler şunlardır: “Sana kim bir gün ve gecede yüz defa salavat getirirse ona ben bin defa salat (rahmet) eder, bin ihtiyacını gideririm ki en kolayı cehennemden azad olmaktır”, “Kim bana kabrimin başında salavat getirirse onu iştirim. Kim de bana uzak-tan salavat getirirse Allah onu bana ulaştırmak üzere bir melek görevlendirir. Onun hem dünya işi hem de ahireti yeterli olur. Ben de onun için şahit ve şefaatçi olurum”, “Kim bana salavat getirirse bir kerre, kalmaz onun günahlarından bir zerre”.

⁶⁶ Sevginin mahiyeti hakkında bk. Ebû Hamid Muhammed el-Gazzâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn* (Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 4: 296.

insana rehberlik yapmaktır. Bu rehberlik insan için hayatî öneme sahiptir. Çünkü kişi, sevginin sürükleyici gücünün etkisiyle diğer bütün varlıkları ve değerleri sevdiğine ulaşmanın birer aracı kılabilir. Örneğin dünya, mal, eş, çocuk, kadın, vs. sevgisi kendinde bir amaç olarak konulursa, sevilen bütün diğer varlıklar insanı buraya götüren birer vasıta olmanın ötesine geçemez. Dolayısıyla sevginin gerçek nesnesi olamayacaklara kendinde bir amaç yükleyerek sevginin hedefi ve gerçek objesi haline getirmek, ana hedefi gözden kaçırmaya ömrü yok yere harcamaya sebep olur.⁶⁷ Bu yüzden de Allah Teâlâ, sevgi duygusunu kendisi ve elçisine imanın gereği olarak bir mükellefiyet konusu yapmış ve bütün sevgilerin üzerinde hissedilir olmasını zorunlu tutmuştur. Allah Teâlâ kendisine ve Hz. Peygamber'e karşı duyulmasını istediği sevgiyi şu ayetle tarif etmektedir:

قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ

“De ki: Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, hısım akrabalarınız kazandığınız mallar, zarar etmesinden korktuğunuz ticaret, hoşlandığınız meskenler size Allah'tan, Rasulünden ve Allah yolunda cihad etmekten daha sevgili ise artık Allah emrini getirinceye kadar bekleyin. Allah fâsıklar topluluğunu hidayete erdirmez.” (Tevbe 9/24)

Bu ayette sarahaten, Hz. Peygamber sevgisinin de tıpkı Allah sevgisi gibi her sevginin üzerinde, hakiki, hissedilir ve tezahürleriyle görünür bir sevgi olması istenmektedir. Diğer bir ayette ise “...النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ” (Ahzap 33/6) buyrulmuş, böylece kişinin kendi nefsinin de diğer varlıklarla aynı çerçevede yer aldığı vurgulanmıştır. Çünkü Hz. Peygamber, ahirette aranıp şefaati ve yakınlığı arzulanacak kimse olup ebedî kurtuluşun vesilesidir. Ne var ki ayette zikredilen diğer şahıslar, mal ve meşguliyetler her ne kadar geçici, ahirette faydasız, aranmayacak ve kaçılacak şeyler olsalar bile dünya hayatında insanın doğal olarak en çok sevdiği varlıklardır. Bu iki gerçek yan yana getirildiğinde ayette istenen sevgi mükellefiyetinin büyüklüğü daha iyi anlaşılacaktır. Ancak insanın bu farkındalığa ulaşması, bütün bu sevilenler arasında doğru bir hiyerarşi oluşturması, duyularla doğrudan temas edileni aşım edilemeyene ait sevgiyi elde etmesi ile mümkündür.

⁶⁷ Şaban Ali Düzgün, “Sevginin İstismarı ve Sevgide Aşırılık (Kültler)”, *Kelam Araştırmaları* 9/2 (2011): 23-24.

İstenen yükümlülüğün yerine getirilmesinde sevginin tabiatından kaynaklanan zorluklar da vardır. Çünkü sevgi; sevilenin seven üzerindeki doğal etkisi olup bu duyguda seven edilgen bir konumdadır. Bir anlamda sevmek zahiren sevenin fiili gibi görünse de sevgiye sebep olma açısından esas fail sevilendir. Bu duygunun oluşmasında sevenin rolü, ancak kalbini sevilene açması kadardır. Nitekim ayetin üslubu da bu gerçeğe uygun olarak “إن كنتم تحبون – şayet severseniz” şeklinde değil “إن كان آباؤكم...أحب إليكم من الله” “...وإني أرى أنكم كنتم تحبون” şeklinde gelmiştir.⁶⁸ Böylece kişinin kendisini mezkûr hususların sevgisine kaptırıp dünyevileşmesi ve asıl sevilmesi gerekenlerden gafil olması tehlikesine dikkat çekilmiştir.

Ancak böylesi bir gaflete düşmemek için Allah’a ve Rasulü’ne (s.a.v) yaraşır sevgiyi oluşturacak ve sürekli canlı tutacak bir bilince, yol ve yöntem sahip olmak kaçınılmazdır. Böyle bir bilinç ve sevgiye ulaşılması, her an bahsettiği hayat, sağlık, rızık vb. sayısız nimetle hatırlanan, yarattığı türlü mahlûkatı üzerinden ilim, irade, kudret sahibi olduğuna iman edilen Allah Teâlâ için mümkündür. Ayrıca bu güçlü bilinçle her mükellefin, Allah sevgisini yine kendisine öğretilen ibadetler, zikir ve salih ameller yoluyla canlı tutup büyütmesi de beklenebilir. Zira batıl dinlerde bile benzer inanışlara dayanan bir tanrı sevgisi ve bu sevginin yansıtıldığı farklı ayin ve ibadet şekilleri bulunmaktadır. Ne var ki bugün yaşamakta olan bir mükelleften, her an iletişim halinde bulunduğu, her daim fiilen faydalandığı şahıs, maddiyat ve meşguliyetlere karşı duyduğu sevgiyi belli bir düzeyde tutup daha fazlasını “ölmüş” bir peygamber için beslemesi ve sürdürmesi ne kadar mümkündür? Zira ölümün yokluk, ayrılık, yalnızlık, ulaşamama, vb. çağrışımları ile uzaklaştıran; sıklıkla yaşanması, gözle görülür bir boyutta cereyan etmesi ile de sıradanlaştıran bir yapısı vardır. Bir de insan, sürdürmesi gereken ilişkiler, yerine getirmesi gereken sorumluluklar sebebiyle bir süre sonra canlı olana, yani hayata yönelir ve ne kadar severse sevsin zamanla duyular alanından çıkan ölüyü unutma eğilimi gösterir.

Diğer taraftan görme, işitme, dokunma vb. birçok duyunun devrede olduğu sevgi ise var olana karşı duyulan yakınlık, beraberlik, ulaşılır olma vb. hislerden güç alır. Nitekim nebevî asırda Allah Rasûlü ile bir arada yaşama imkânına sahip ashab, ayette belirtilen mükellefiyeti görerek, işiterek ve do-

⁶⁸ Burada akla Kur’an’daki “إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ” ifadesi gelebilir ki bu tamamı şart cümlesi olan bir ayet olup burdaki sevgi şarta bağlı, henüz var olan değil iddia edilen bir sevgidir. Ayetin devamındaki “فَأَتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ” ceza cümlesi olup cevapta geçen sevginin esasen, kişinin Hz. Peygamber’e ittiba ile Allah Teâlâ tarafından sevilip bağışlanması demektir (bk. Fahrettin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 8: 97. Bu durumda ayetin yukarıdaki izahı desteklediği açıktır.

kunarak doğrudan ulaştıkları Hz. Peygamber'in (s.a.v) varlığından aldıkları sevgi ile yerine getirebiliyorlardı.⁶⁹ Hata Hz. Peygamber'in varlığı öylesine büyük duygusal dönüşümlere yol açıyordu ki bir dönem en azılı düşmanları Müslüman oluyorlar ve O'nu (s.a.v) herkesten ve her şeyden daha çok seven kimseler haline geliyorlardı. Örneğin Hz. Hamza'yı şehid ettiği için öldürülmesi emredilen Hind Mekke'nin fethinde Müslüman olmuş ve daha sonra Hz. Peygamber'e gelerek "Ey Allah'ın Rasûlü! Vallahi yeryüzünde senin hane halkın kadar zelil olmasını arzuladığım hiç bir hâne halkı yoktu. Bugün ise yeryüzünde senin hane halkın kadar aziz olmalarını arzuladığım başka bir hane halkı yoktur" demiştir.⁷⁰ Böylece o Hz. Peygamber'e duyduğu sevginin O'nun (s.a.v) zatını da aşır çevresindekilere kadar uzandığını ilan etmiştir. Bir başka örnekte ise ashaptan biri kıyametin ne zaman kopacağını sorduğunda Hz. Peygamber, "o güne ne hazırladın?" diye sormuş, bu sahabî de "hiçbir şey ne var ki Allah'ı ve elçisini seviyorum" diyerek cevaplamıştır. Hz. Peygamber de "Sen sevdiklerinle berabersin" diyerek⁷¹ böylesi bir sevginin ahiret hazırlığı için yeterli görüldüğüne işaret etmiştir. Kıyamete çokça ibadet ederek hazırlanamasa bile bu sahabî, Hz. Peygamber'in varlığından aldığı sevgiyle mükellefiyetini yerine getirmiş, bir de Allah ve Rasûlü (s.a.v) ile beraber olacağına dair bir müjde almıştır.

Şüphesiz Hz. Peygamber'in aralarında bulunuyor olması ashab için bir lütuftur. Ancak bu durum, nebevî asırda bu şekilde anlaşılan ve uygulanan nasların başka bir anlama ve uygulamaya hamledilmesinin gerekçesi değildir. Dolayısıyla günümüz için de söz konusu sevgi yükümlülüğünün mahalli Hz. Peygamber'in bizzat kendisidir. Nitekim mükellefiyetin bu boyutu vurgulanırken Arapça sevgi kelimesi ism-i tafdil formunda vasıflar arasında bir kıyas için değil zatlar arasında bir kıyas için kullanılmıştır. Örneğin "لَا يُؤْمِنُ إِلَّا مَنْ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ وَلَدِهِ وَوَالِدِهِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ - Ben kişiye anne, baba ve insanların tümünden sevgili olmadıkça kâmil anlamda iman etmiş olmaz" hadisinde bu durum açıkça görülmektedir. Dolayısıyla söz konusu mükellefiyet Hz. Peygamber vefat etti diye zatından alınıp peygamberlik vasfına veya sünnete uymaya tahsis edilemez. Zira sevgi vasıfla neşet etse bile zâta taalluk etmek durumundadır. Çünkü vasıfların zâtlardan ayrı, müstakil bir varlıkları yoktur. Sünnete uymak ise yine sünnetin sahibini sevmeyi gerektirir ve bu sevginin semeresi olarak gerçekleşir. Nitekim Hz. Peygamber kendisine iman eden, sünnetine uyan Hz. Ömer'in "Ya Rasulallah canımdan sonra en çok

⁶⁹ Ebu Guddé'nin konuyla ilgili derlediği bilgiler için bk. Haris el-Muhasibî, *Risâletu'l-müstersîdîn*, 19.

⁷⁰ Buhârî, "Menâkıbu'l-ensâr", 23; Müslim, "Akdiye", 4.

⁷¹ Buhârî, "Ashâbu'n-Nebiy", 6.

sevdiğim kişi sensin” sözünü yeterli görmemiştir. Dolayısıyla ayette beyan edilen teklif doğrudan Hz. Peygamber’in zatını sevmeyi ifade etmektedir.

3.2. Peygamber Sevgisi Bakımından Salavatın İşlevi

Bahsi geçen ayet çerçevesinde dile getirilen yükümlülüğü Allah sevgisi bakımından gerçekleştirmenin vasıtaları farz olsun nafile olsun bütün ibadet ve salih ameller ve özellikle de Kur’an’da birçok yerde vurgulanan Allah Teâlâ’nın hatırdâ tutulmasını ve murakabe halini sağlayan zikirdir. Hz. Peygamber sevgisi bakımından ise salavatın mükellefe dönük önemli bir işlevi vardır.⁷² Çünkü salavât Hz. Peygamber’in sürekli hatırdâ tutulmasını ve anılmasını, dolayısıyla O’na (s.a.v) karşı sevgi ve bağlılık duygularının oluşmasını sağlar. Esasen bu durum, zikre veya salavât getirmeye has bir durum değil, insan zihninin çalışma prensibinin bir gereğidir. Yoksa hatırdâ yer alan malzeme ancak neticenin iyi veya kötü olması bakımından önemlidir. Zira insan, hatırına bir şeyler getirmeme, zihnini boş tutma gücüne sahip değildir ve sürekli irade dışı hatıraların ve düşüncelerin hücumuna uğrar. Allah Teâlâ’yı zikretmek veya Hz. Peygamber’e salavât getirmek sürekli meşgul olan zihni en iyi ve en faydalı olanda tutmanın vasıtalarıdır. Bundan da maksat şüphesiz kalbe başka sevgilerin değil Allah ve Peygamber sevgisinin hakim olmasını sağlamaktır.

Salavatın bu işlevi görmesi ise salavatların arz edilmesiyle ilgili hadislerde yer bulan peygamber tasavvurunun kazanılmasıyla mümkündür.⁷³ Zira salavatların arz edileceğiyle ilgili rivayetler, vefatından sonraki dönemlerde yaşayacak ümmeti ile Hz. Peygamber arasında sevgi ve ünsiyet duygusu oluşturacak bir yapı arz etmektedir. Nitekim bu rivayetlerin birinde Hz. Peygamber önce “وصلوا علي – Bana salavat getirin” buyurmuş sonra da “حيث كنتم - Zira her nerede bulunursanız bulunun muhakkak salavatlarınız bana ulaşır” diyerek⁷⁴ salavatın nasıl bir şuur halinde getirilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Bu şuur özünde Hz. Peygamber’in hali hayatında olduğu gibi vefatından sonra da ilahi lütuflara mazhar olduğu bir varlık alanında, kendisine getirilen salavatları alabildiği yüce bir makamda bulunduğu düşüncesini barındırmaktadır. Bu da kişinin her getirdiği salavatla Hz. Peygamber’i kendisinden haberdar ettiği anlamına gelir. Bununla birlikte rivayetteki “حيث كنتم” ifadesi de salavatın, Hz. Peygamber

⁷² Bk. İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, 11: 168.

⁷³ Konuyla ilgili detaylı açıklama için bk. Serkan Başaran “Salavatların Arzı Bağlamında Hz. Peygamber’in Vefatından Sonra Ümmetiyle İrtibatının İmkânı”, *Tasavvur / Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 5/1 (Haziran 2019): 299-323.

⁷⁴ Ebû Dâvud, “Menâsik”, 98.

için yapılan, zaman ve mekanla mukayyet olmayan bir övgü ve yüceltme talebi olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla kişi tercih ettiği sayıda salavat getirerek istediği yerde ve dilediği sürece kendisine ait, Hz. Peygamber'e ulaştığından emin olduğu bir eylem ortaya koymuş olacaktır. Bu bağlamda İbn Hacer, berzah ve ahiret ahvalinin aklın sınırlarını aştığını belirtip dünyanın sayısız bölgesinde getirilmekte olan sayısız salavatın Hz. Peygamber'e arz edilmesinin aklı ölçülerle değerlendirilmesini reddeder.⁷⁵

Getirilen her salavatın Allah Rasulü'ne arz olunacağı bilincinde olmak hususu son derece önemlidir. Çünkü bu bilinçle getirilen salavatın sayısı arttıkça Hz. Peygamber'e yakınlık ve ünsiyet duygusu sevgiye dönüşecek, bu durum diğer sünnetlerin tatbikine de yansıyor kişiyi daha iyi bir kulluğa sevk edecektir. Başka bir ifadeyle her bir salavat telkin niteliği kazandıracak, sayısı arttıkça bilinçaltında meydana getireceği düşünsel ve duygusal etki, kişide hem Hz. Peygamber'e hem de O'na (s.a.v) ait olana karşı ilgiyi yükseltecek ve anlamlı bir sünnet bilinci oluşturacaktır.⁷⁶ Yani salavat, anmak, hatırlamak anlamlarına gelen "zikrin" Allah teala için gördüğü işlevi, Hz. Peygamber için yerine getirmeyi sağlayacaktır.

Hz. Peygamber'in salavatla her daim yüceltilmesi istenerek hatırdan tutulması son derece önemlidir. Çünkü dinin yaşanması, Hz. Peygamber'in düşünce ve davranış biçimlerinin uygulanması demektir. Esasen her ezan sonrası ve farz veya nafil namazlarda salavat getirilmesi bizzat Şâri tarafından istenmiş,⁷⁷ böylece gündelik hayatın parçası kılınmıştır. Bu tutum Hz. Peygamber hakkında abartılı da görülemez. Zira Hz. Peygamber Allah Teâlâ'nın sadece sevgi değil başka birçok bağlamda adını kendi adıyla andığı biridir.

Bunun yanı sıra Hz. Peygamber'e duyulan güçlü sevgi ve bağlılığa dayanan tazim duygusunun bir tezahürü olan çokça salavat getirme Allah sevgisini de besleyecektir.⁷⁸ Neticede salavatla ulaşılan bu sevginin müka-fatı, Allah Rasulü'nün " المرء مع من أحب – Kişi sevdiğiyle beraberdir"⁷⁹ sözüne uygun olarak Hz. Peygamber'e ebedî yakınlık olacaktır. Nitekim Hz. Pey-

⁷⁵ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 6: 488.

⁷⁶ İnsanın bilinçli her davranışı, kesbî her bilgisi zihnini meşgul ettiği düşüncelerini yoğunlaştırdığı konularda ortaya çıkan tasavvur ve yargılara dayanır. Bu tasavvur ve yargılar iradeye, irade de uygulamaya dönüşür. Hatırda başlayan bu sürecin her aşamada doğru ve iyi duygu ve düşünceler üretmesi, kalbin Allah Teâlâ ve Rasulü ile meşguliyetini gerektirir (Bk. İbn Kayyim el-Cevziyye, *el-Fevâid* (Riyâd: Mektebetu'r-Riyâd el-Hadîse, ts.), 173).

⁷⁷ Müslim, "Salât", 7.

⁷⁸ Şihâbuddîn Ahmed b. Muhammed b. Ali İbn Hacer el-Heytemî, *ed-Dürerü'l-mendûd fi's-salâti ve's-selâmi alâ sâhibi'l-makâmi'l-mahmûd* (Beyrût: Dâru'l-Minhâc, 2005), 48.

⁷⁹ Buhârî, "Âdâb", 96; Müslim, "el-Birru ve's-sılatu ve'l-âdâb", 50.

gamber, “أولى الناس بي يوم القيامة أكثرهم علي صلاة” - Kıyamet gününde insanların bana en yakın olanları, bana en çok salavat getirenleridir” buyurarak⁸⁰ çok salavat getirmenin bahsedilen çerçevede gerçekleştireceği köklü değişime işaret etmiş ve bunun neticesinde ulaşılabilecek büyük mertebeyi haber vermiştir.

Netice olarak Hz. Peygamber sevgisinin bir tür duygu lüksü olmadığı, bilakis Allah Rasûlü'nün zatına dönük şerî bir sevgi yükümlülüğü olduğu ve her müminin bu yükümlülüğü ilahî kabule mazhar olacak ölçüde gerçekleştirmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Aksi takdirde mükellef ayette belirtildiği gibi ilahî tehdide muhatap olacağı bir duruma düşecektir. Konunun bu boyutu göz ardı edilirse çok salavat getirmek dilde kalan, hiçbir duygusal boyutu olmayan, sadece sayılar üzerinden değerlendirilen bir tür yarış gibi algılanabilir. Hâlbuki burada kastedilen; nasların doğrudan veya dolaylı bir biçimde belirlediği Hz. Peygamber tasavvuruna dayanan, arttıkça daha çok peygamber sevgisi üreten, kişiyi inançtan ahlaka birçok hususta iyi bir kulluğa taşıyan salavattır. Bu noktada sevgi ile salavat arasında karşılıklı, birbirini besleyen müsbet bir etkileşim bulunduğu da söylenmelidir.⁸¹ Esasen çok sayıda salavat getirmek, ilgili rivayetlerin beyan ettiği söz konusu tasavvura ve bu tasavvurun ürettiği sevgiye sahip bir kimsenin sürdürüp daha da artırma arzusu duyacağı bir ameldir. Zira böyle bir sevgi olmaksızın az miktarda salavatın dahi günlük olarak çekilmesi insanın doğasına aykırıdır

SONUÇ

Salavatla ilgili rivayetlere bakıldığında Hz. Peygamber'in bu uygulamayı, herhangi bir sayı vermeden sadece artırılmasını isteyerek teşvik ettiği, yerini, zamanını ve miktarını mükellefin tercihine bıraktığı görülmektedir. Dolayısıyla sonraki dönemlerde yazılan metinler ve farklı sayılarda salavat getirme biçimleri söz konusu hadislerinin delalet sahası dikkate alındığında makbul uygulamalar görülmelidir.

Salavatın nafil bir amel olup bireysel ve tecrübî boyutları bulunduğu ise göz ardı edilmemelidir. Emredilen veya tavsiye edilen her amelde olduğu gibi salavatın da bireyin dünyada yaşayacağı maddi ve manevi tezahürleri olabilir. Bu tezahürlerin başında ise Hz. Peygamber'in hatırdan tutulması ve sevilmesi gelmektedir. Bunun aksine salavatın, sadece dil ile yapılan, duygusuz, mükâfatı ahirette verilmek üzere sayısal olarak bir

⁸⁰ Tirmizî, “Vitr”, 21. Hadisin sıhhatine ve şahitleri bulunduğuna dair değerlendirme için bk. İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 11: 167.

⁸¹ Abdullah Sirâcuddîn el-Hüseyînî, *es-Salâtu ale'n-Nebiyi ahkâmuhâ, fadâiluhâ, fevâiduhâ* (Halep: Mektebetü Dâru'l-Felâh, 1990), 122.

yerlerde kaydedilen bir tür zikir olduğunu düşünmek ise doğru değildir. Uygulamanın peygamber sevgisine bağlı olarak mükellefte sünnete bağlılık ve ahlakî düzeyde olumlu değişimler şeklinde tezahürleri olacaktır.

Son zamanlarda ülkemizde salavat geleneğine doğrudan veya dolaylı birçok eleştiriler yöneltilmektedir. Bu eleştirilerden biri Ahzab 56. ayette geçen salavat kelimesine kaynaklarda yer almayan ve usule aykırı bir biçimde "yardım etmek, desteklemek, görev, sorumluluk" gibi anlamlar verilerek yapılmaktadır. Halbuki şerî nasların anlamını tayin ettiği, ayrıca fiili uygulamayla da keyfiyeti bilinen kavramlara sonraki dönemlerde farklı anlamlar verilmesi doğru değildir. Dolayısıyla şerî anlamda salat, namaz veya Hz. Peygamber'in, "Salli alâ Muhammed, Allahümme salli alâ Muhammed vb ifadelerle Allah tarafından ilahi lütuflara mazhar olması ve yüceltilmesinin istenmesi olarak anlaşılmalıdır. Kelimenin bunun dışında lügavî, şerî, örfî ve ıstilahî çerçevede "yardım etmek, desteklemek, görev, sorumluluk" gibi anlamları ise bulunmayıp bu bağlamda ileri sürülen görüşler kelimenin Allah'a, meleklerle ve insana nispetle kullanıldığı ayetlerin izahı sadedinde geçen bazı sözlerin bağlamından koparılmasıyla türetilmiş yerel yorumlardır. Nasların ispat ettiği, geleneğin de teyid edip günümüze taşıdığı salavatın, bu tarz türedi anlamlar üzerinden atalet hali, sorumluluktan kaçma gibi durumlarla yan yana getirilip eleştirilmesi ise uygulamanın işlevinin göz ardı edilmesinden kaynaklanmaktadır. Aynı şekilde salavata ait sonraki dönem uygulamalarını, şerî nasların delaleti çerçevesinde yer alıp almadığına bakmadan aynıyla nebevî asırda yok diye bidat görüp eleştirmek de doğru değildir. Netice olarak mükellefe düşen, dinî uygulamaları nasların imkan vermediği tevillerle daha anlamlı ve yararlı kılmaya çalışmak değil, Şârî'nin hitabını yorum metodolojisi çerçevesinde anlayıp uygulamaya çalışmaktır.

KAYNAKÇA

- Aliyyu'l-Karî, Nuruddin Ali b. Sultan Muhammed. *Mirkâtu'l-mefâtiḥ şerhu Mişkâti'l-mesâbih*. 9 cilt. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 2002.
- Âlûsî, Şihâbuddîn Mahmûd. *Ruhu'l-Meânî*. 16 cilt. Thk. Ali Abdalbârî Atıyye. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995.
- Âmidî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ebî Ali Seyfuddin. *el-İhkâm fî üsûli'l-ahkâm*. 4 cilt. Thk. Abdürrezzâk Afîfî. Beyrût: Mektebetü'l-İslâmî, ts.
- Banaz, Şaban. *Hz. Peygambere Salavat Getirmek*. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2006.
- Başaran, Serkan. "Salavatların Arzı Bağlamında Hz. Peygamber'in Vefatından Sonra Ümmetiyle İrtibatının İmkânı". *Tasavvur / Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 5/1 (Haziran 2019): 299-323.

- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *Sahîhu'l-Buhârî*. 9 cilt. Nşr. Muhammed Zühayr b. Nasır. B.y: Dâru Tavk'ın-Necât, 2001.
- Cessâs, Ahmed b. Ali er-Râzî. *el-Fusul fi'l-Usûl*. 4 cilt. Thk. Câsim en-Neşemî. Kuveyt: Dâirerü'l-Evkâf el-Kuveytiyye, 1994.
- Cürcânî, Seyyid Şerif. *et-Ta'rîfât*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995.
- Düzgün, Şaban Ali. "Sevginin İstismarı ve Sevgede Aşırılık (Kültler)". *Kelam Araştırmaları* 9/2 (2011):19-40.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as b. İshak es-Sicistânî. *es-Sünen*. Beyrut: Dâru Kütübi'l-İlmiyye, 2005.
- Ebu'l-Bekâ, Eyyûb bin Mûsâ el-Huseynî. *el-Külliyât*. Thk. Adnân Dervîş, Muhammed el-Mısrî. Beyrût: Müesseseti'r-Risâle, 1998.
- Ebussuûd, Muhammed. *İrşâdu'l-akli's-selîm ilâ mezayâ Kitâbi'l-Kerîm*. 9 cilt. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 2001.
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'an Dili*. 10 cilt. İstanbul: Azim Dağıtım, 1992.
- Fahreddîn er-Râzî, Muhammed b. Ömer. *Mefâtihu'l-gayb*. 32 cilt. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1999.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed. *el-Müstasfâ*. Thk. Muhammed Abdüsselâm Abduşşâfî. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993.
- Gazzâlî, Ebû Hamid Muhammed. *İhyâu ulûmi'd-dîn*. 4 cilt. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- İsfahânî, Râğıb el-Huseyn b. Muhammed. *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'an*. Şam/Beyrût: Daru'l-kalem/Daru's-Şamiye, 2014.
- İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh en-Nemerî. *et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta' mine'l-ma'ânî ve'l-esânîd*. Fas: Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, 1982.
- İbn Hacer el-Heytemî, Şihâbuddîn Ahmed b. Muhammed b. Ali. *ed-Dürerü'l-mendûd fi's-salâti ve's-selâmi alâ sâhibi'l-makâmi'l-mahmûd*. Beyrût: Dâru'l-Minhâc, 2005.
- İbn Hacer, Ahmed b. Alî el-Askalânî. *Fethu'l-bârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. 13 cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1960.
- İbn Kayyim el-Cevziyye. *el-Fevâid*. Riyâd: Mektebetu'r-Riyâd el-Hadîse, ts.
- İbn Kayyim, el-Cevziyye. *Celâu'l-ifhâm fi fadli's-salâti ve's-selâmi ala Muhammedin hayri'l-enâm*. Thk. Zaid b. Ahmed en-Nüseyrî. Mekke: Dâru Âlemi'l-Fevâid, 2005.
- İbn Kayyim, el-Cevziyye. *Dav'ul Munîr ale't-Tefsîr*. 6 cilt. Thk. Alî Ahmed Muhammed es-Sâlih. Riyâd: Mektebetü Dâru's-Selâm, ts.
- İbn Kutlubogâ, Nureddîn Kasım. *Garîbu'l-Kur'ân*. Thk. Abdulmu'min Ebû'l-Ayneyn Alî Hufeş. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2012.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd İbn Mâce el-Kazvînî. *Sünenü İbn Mâce*. 2 cilt. Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, ts.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemâlüddîn el-Mısrî. *Lisânu'l-Arab*. 2 cilt. Beyrut: Müesseseti'l-A'lem li'l-Matbuât, 2005.
- İsfahani, Ebu Musa Muhammed b. Ebi Bekr b. Ebi İsa el-Medeni. *Mecmu'ul -Muğiş fi Ğaribi'l-Kur'ani ve'l-Hadis*. 3 cilt. Thk. Abdülkerim el-Azbavi. Cidde: Daru'l-Medeni, 1988.

- İslamoğlu, Mustafa. *Hayat Kitabı Kur'an*. İstanbul: Düşün Yayınları, 2012.
- İslamoğlu, Mustafa. *Üç Muhammed*. İstanbul: Düşün Yayınları, 2015.
- Karaalp, Cahit. *Türkçe Meallerde Kavram Çevirileri Sorunu: Salât Kavramı Örneği*. Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2017.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr. *el-Câmi li ahkâmi'l-Kur'an*. 20 cilt. Thk. Ahmed el-Berdûnî, İbrahim Atfîş. Kâhire: Dâru'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1964.
- Muhâsibî, Ebû Abdillâh Hâris b. Esed. *Risâletü'l-müstersidîn*. Beyrût: Mektebetü'l-Matbûatu'l-İslâmiyye, 2014.
- Mukâtil b. Süleymân, Ebü'l-Hasen el-Ezdî el-Belhî. *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*. Thk. Abdullah Mahmûd Şehâteh. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâs, 2003.
- Mübârekfûrî, Emânullâh Husâmuddîn er-Rahmân. *Mir'âtu'l-mefâtîh şerhu Mişkâti'l-mesâbîh*. 9 cilt. Banârisu'l-Hind: İdâratu'l-Buhûsi'l-İlmiyye, 1984.
- Mücahid, Ebü'l-Haccâc Mücâhid b. Cebr el-Mekkî el-Mahzûmî. *Tefsîru Mücâhid*. Thk. Muhammed Abdusselâm Ebu'n-Neyl. Mısır: Dâru'l-Fikr, 1989.
- Müslim, Ebü'l-Huseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *el-Câmi'u's-sahîh*. Beyrut: Dâru Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali el-Horasânî en-Nesâî. *Süne-nü'n-Nesâî*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-Nevevî. *Tehzîbu'l-esmâ ve'l-lüğa*. 4 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref. *el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc*. 18 cilt. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1997.
- Okuyan, Mehmet. *Çok Anlamlılık Bağlamında Kur'an Sözlüğü*. İstanbul: Düşün Yayınları, 2013.
- Özdemir, İbrahim. *İslam Düşüncesinde Dil ve Varlık Vaz' İlminin Temel Meseleleri*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2006.
- Sirâcuddîn el-Hüseynî, Abdullah. *es-Salâtu ale'n-Nebiyî ahkâmuhâ, fadâiluhâ, fevâiduhâ*. Halep: Mektebetü Dâru'l-Felâh, 1990.
- Şevkânî, Muhammed bin Alî bin Muhammed. *Fethu'l-Kadîr*. Beyrût: Dâru Risâleti'l-Alemiyye, 2009.
- Tehânevî, Muhammed Ali. *Mevsûatü keşşâfi istilâhâti'l-fünûn ve'l-ulûm*. 2 cilt. Beyrût: Mektebetu Lübnân, 1996.
- Zebidî, Muhammed Murtazâ el-Huseynî. *Tâcu'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*. 40 cilt. Thk. Abdussabur Şahîn, Kuveyt: Turâsi'l-Arabî, 2001.
- Zürkânî, Muhammed b. Abdalbâkî. *Şerhu'z-Zürkânî alâ Muvatta İmâm Mâlik*. 4 cilt. Thk. Tâhâ Abdurraûf Sa'd. Kâhire: Mektebetü's-Sekâfetu'd-Diniyye, 2003.